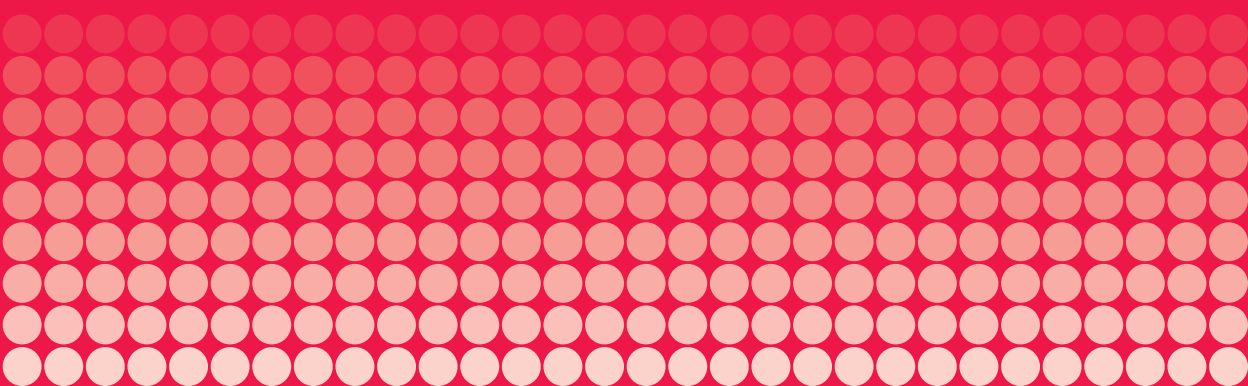

SIPRI YEARBOOK 2016

Armaments,
Disarmament and
International
Security

Samenvatting in het Nederlands

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI is een internationaal onafhankelijk instituut dat onderzoek verricht naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. Sinds zijn oprichting in 1966 verstrekt SIPRI gegevens, analyses en aanbevelingen die steunen op open bronnen aan beleidsmakers, onderzoekers, de media en geïnteresseerden.

HET SIPRI YEARBOOK

Dit boekje vat het *SIPRI Yearbook 2016* samen en bevat een selectie van gegevens en analyses uit het Yearbook.

Het *SIPRI Yearbook 2016* bundelt originele gegevens in domeinen als wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenhandel, wapenproductie, kernwapens, gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties. Bovendien bevat het state-of-the-art analyses van belangrijke aspecten van wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid. Het *SIPRI Yearbook* verscheen voor het eerst in 1969, en bevat zowel bijdragen van SIPRI-onderzoekers als van externe deskundigen.

INHOUD

1. Inleiding. Internationale veiligheid, bewapening en ontwapening	1
Deel I. Gewapende conflicten en conflictbeheersing, 2015	
2. Gewapend conflict in het Midden-Oosten	2
3. Rol en gevolgen van internationale sancties tegen Iran	4
4. Externe steun tijdens burgeroorlogen en andere gewapende conflicten	5
5. Tenuitvoerlegging van het vredesproces in Mali	6
6. Trends in gegevens met betrekking tot gewapende conflicten	7
7. Vredesoperaties en conflictbeheersing	9
Deel II. Veiligheid en ontwikkeling, 2015	
8. Vrouwen, vrede en veiligheid	11
9. Doelstellingen voor duurzame ontwikkeling en uitdagingen met betrekking tot noodhulp en ontwikkeling in risicogebieden	12
10. Informatie- en communicatietechnologie, cyberveiligheid en menselijke ontwikkeling	13
11. Kwetsbaarheid en veerkracht in de Europese Unie	14
12. Klimaat en veiligheid	16
Deel III. Militaire uitgaven en bewapening, 2015	
13. Militaire uitgaven	17
14. Wapenproductie en militaire dienstverlening	19
15. Internationale wapenhandel	20
16. Wereldkernmachten	22
Deel VI. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2015	
17. Kernwapenbeheersing en non-proliferatie	24
18. Vermindering van de veiligheidsdreiging van chemische en biologische materialen	25
19. Controle op handel in wapens en dual-useproducten	26

1. INLEIDING.

INTERNATIONALE VEILIGHEID, BEWAPENING EN ONTWAPENING

DAN SMITH

Hoe ziet de balans van 2015 eruit als we het over vrede en veiligheid hebben? Een aantal gebeurtenissen maakten het tot een bijzonder somber jaar voor de internationale stabiliteit en de veiligheid van mensen. Negatief waren alleszins de terroristische aanslagen in Irak en Syrië, in Ankara, Istanboel en Parijs, in Tunesië, Afghanistan, Nigeria en Pakistan. Ze vonden plaats tegen de achtergrond van een stijgend aantal gewapende conflicten, die in sommige gevallen duidelijk escaleerden. We zagen enorme vluchtelingen- en migrantenstromen uit conflictgebieden en toenemende spanningen tussen de NAVO-landen en Rusland met betrekking tot Oekraïne en Syrië.

Er waren ook positieve ontwikkelingen. Zo legden Iran en de Verenigde Staten hun geschillen bij. Samen met vijf andere landen en de Europese Unie stemden ze in met een uitgebreid actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action) om het atoomprogramma van Iran te reguleren. Daarmee was een van de grote struikelblokken in het Midden-Oostenbeleid opgeruimd, ook al werden de gemaakte afspraken niet overal op gejuich onthaald.

Een tweede positieve noot was dat de VN de doelstellingen op het gebied van duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goals, of SDG) – ook wel bekend als de Agenda 2030, een ambitieuze agenda op het vlak van armoede en vrede – goedkeurde. Ten derde bereikte de internationale gemeenschap in het kader van het Parijse Klimaatakkoord overeenstemming over ambitieuze maatregelen om de opwarming van onze planeet tegen te gaan en de getroffen landen meer mogelijkheden te bieden om zich aan de onvermijdelijke gevolgen van de klimaatverandering aan te passen.

Als we een globaal beeld van het jaar 2015 willen schetsen, zien we redenen voor

pessimisme én optimisme. De statistieken met betrekking tot gewapende conflicten doen vermoeden dat er een einde kwam aan de 20 jaar van vrede na de Koude Oorlog. In het Midden-Oosten en Noord-Afrika lijken de gebeurtenissen uit 2011 nu eerder op een aanloop naar een decennium vol instabiliteit en conflicten dan op een Arabische Lente. Gebeurtenissen als het neerhalen van het Russische lijnvliestuig in oktober 2015 en de reeks aanslagen in Parijs in november tonen aan dat het geweld in de regio niet bij de grenzen ophoudt.

Vergelding voor terroristische wandaden lijkt niet de aangewezen manier om een eind te maken aan het geweld en zo te zorgen voor meer veiligheid. Na 14 jaar van wereldwijde ‘oorlog tegen terrorisme’ hebben al-Qaeda en Islamitische Staat aan internationale invloed gewonnen. Een ongemakkelijke conclusie dringt zich op: vrede vindt weinig toegewijde dienaars in allerlei internationale instellingen, nationale regeringen, strijdkrachten en instrumenten die momenteel worden ingezet om onze veiligheid en de internationale stabiliteit te verhogen. De vrede wordt dan misschien niet teruggedrongen, maar ze staat hoe dan ook onder zware druk.

Met de SDG en het Parijse Klimaatakkoord bewees de internationale gemeenschap in staat te zijn ambitieuze doelstellingen en agenda's voorop te stellen en daarrond een consensus te bereiken. Harde diplomatieke onderhandelingen leidden tot een akkoord over het atoomprogramma van Iran en (op papier althans) het conflict in Oekraïne. Ze leverden minder op met betrekking tot Libië, Syrië en Jemen. Op die punten waar overeenstemming werd bereikt, bleef de omzetting naar de praktijk - zoals gewoonlijk - een open vraag. Misschien moet de evaluatie van 2015 inderdaad gewoon met een vraagteken eindigen. ●

2. GEWAPEND CONFLICT IN HET MIDDEN-OOSTEN

In 2015 bleven de inwoners van veel landen in het Midden-Oosten in onzekerheid leven. Dat stelde aanpalende regio's voor zware problemen en uitdagingen. Hierbij denken we vooral aan de terroristische aanslagen in Parijs en elders, en de ontheemding van een enorm aantal vluchtelingen.

De belangrijkste ontwikkelingen in de loop van het jaar waren onder andere een toenemend aantal militaire aanvallen op Houthi-rebellen en hun bondgenoten in Jemen door een coalitie van landen onder leiding van Saoedi-Arabië; de aanslepende oorlog in Syrië en het feit dat Rusland zich in september 2015 in het conflict mengde; een aanhoudend en steeds zinlozer geweld tussen Israël en Palestina; een steeds grimmigere burgeroorlog in Libië, waar Islamitische Staat (IS) terrein wint in sommige oostelijke kustprovincies; de ondermijning van de Iraakse regering door IS en door separatistische claims van Koerdische leiders; en in Egypte de escalatie van het conflict in de Sinai nadat IS de verantwoordelijkheid opeiste voor het neerhalen van een Russisch lijnvluchtig in 2015.

De internationale respons op Islamitische Staat

In 2015 controleerde IS grote delen van Irak en Syrië en kon het rekenen op bondgenoten en sympathisanten in verschillende andere landen. De groepering stuurde tienduizenden strijders naar Irak en Syrië, en terroristische aanslagen buiten die twee landen die ook aan IS werden toegeschreven, toonden aan dat Islamitische Staat ook een dreiging vormt voor samenlevingen in het hele Midden-Oosten, Afrika, Zuid-Azië en Europa.

De groepering lijkt aan te sturen op rechtstreekse confrontaties met vijandelijke machthebbers en wil vooral de bevolking treffen in wat de leiders zien als een voorspelde botsing tussen beschavingen. De conflicten en politieke crises in Irak, Syrië

en andere landen waar IS-strijders actief zijn, zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, wat het moeilijker maakt om ze het hoofd te bieden, ook al omdat heel wat landen strijders leveren of IS op andere manieren steunen. Om IS te verslaan, moet de revolte van soennitische moslims, die sinds 1979 in de hele Arabische wereld sluimert, worden bezworen. De strijd om invloed en suprematie tussen de soennieten in Saoedi-Arabië en de sjiïeten in Iran moet bekoelen, en de sociale en culturele factoren die radicalisering in de hand werken, moeten worden aangepakt.

Veranderen de vluchtelingenstromen de situatie in het Midden-Oosten?

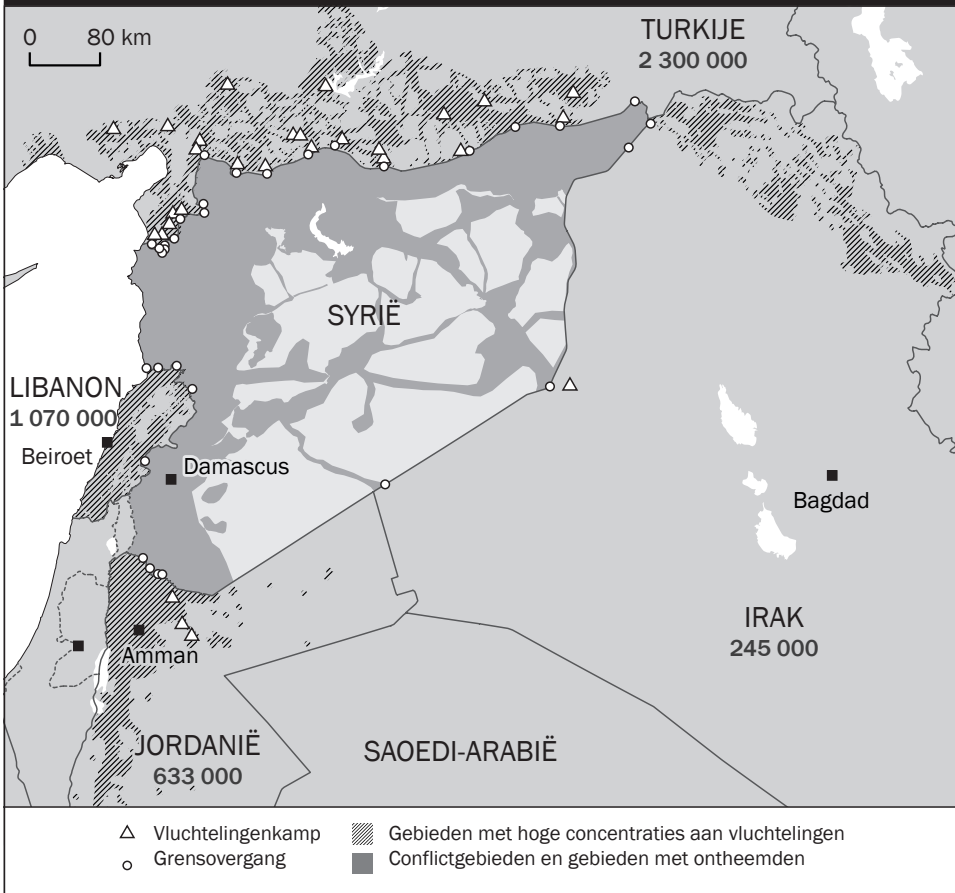
Voor de oorlogen in Irak en Syrië sloegen zowat 4 miljoen Irakezen en 12 miljoen Syriërs op de vlucht. De drie landen die momenteel het hoogste aantal vluchtelingen opvangen, zijn Jordanië, Libanon en Turkije. In vier Arabische landen is een brede, nieuwe onderklasse ontstaan: in Syrië en Irak leven miljoenen interne ontheemden in erbarmelijke omstandigheden; in Libanon en Jordanië hebben vluchtelingen zich gevestigd in de armste streken van beide landen, wat leidde tot een toename van de kwetsbare bevolkingsgroepen. Indien dergelijke problemen niet worden aangepakt, zullen de toenemende polarisatie op basis van identiteit en de toename van kwetsbare bevolkingsgroepen in de regio verregaande repercussies blijven hebben voor de regionale en internationale stabiliteit.

De Koerden in het Midden-Oosten in 2015

In de loop van 2015 is er heel wat veranderd in de politieke situatie van de Koerden in Turkije, Irak en Syrië. De naar schatting 30 miljoen Koerden konden zich over het algemeen politiek en militair handhaven, en zullen een onlosmakelijk en moeilijk te negeren deel van het beleid in de regio blijven. In Turkije werd een politieke oplossing voor de Koerdische kwestie afgeblokt, maar in Irak en Syrië behaalden Koerdische

SYRISCHE VLUCHTELINGEN IN BUURLANDEN

strijdkrachten klinkende overwinningen tegen IS, waardoor ze steeds meer legitieme aanspraken op het Westen konden maken en steeds meer streken onder controle kregen. De politieke lotsbestemming van de Koerden in Turkije, en of de Syrische en Iraakse Koerden na IS hun eigen politieke koers zullen kunnen varen, blijft echter onduidelijk.

De Iraanse dynamiek in het Midden-Oosten

Het akkoord dat in juli 2015 werd bereikt over het atoomprogramma van Iran was een opvallend voorbeeld van hoe een gezamenlijke aanpak het risico op conflicten kan doen dalen. Toch blijven er nog heel

wat complexe technische en politieke vragen verbonden aan de uitvoering van en het toezicht op het akkoord. In de voorbije 20 jaar is de macht van Iran niet toegenomen. Het land tracht relaties aan te knopen en zijn rol in de regio te behouden. De huidige invloed van Iran in regionale aangelegenheden is in de eerste plaats terug te voeren op een gebrek aan stabiliteit in de buurlanden. De verstandhouding met Saoedi-Arabië is er echter op achteruitgegaan, wat voor de conflictzones in de hele regio gevolgen heeft. ●

3. ROL EN GEVOLGEN VAN INTERNATIONALE SANCTIES TEGEN IRAN

Het gezamenlijke allesomvattende actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA) dat in juli 2015 werd goedgekeurd, maakte dan misschien geen definitief einde aan de onenigheid rond het Iraanse atoomprogramma, maar het verminderde wel de spanning rond de kwestie en bood een kader waarbinnen het risico op een ernstige crisis tussen Iran en de internationale gemeenschap kon worden weggewerkt.

Internationale sancties speelden een belangrijke rol vóór het akkoord werd bereikt en blijven van kracht tijdens de uitvoering ervan. De VS legden sancties op voor de spanningen rond het Iraanse atoomprogramma escaleerden. Toen de crisis haar hoogtepunt bereikte, kreeg Iran uiteenlopende sancties opgelegd: financiële sancties, handelsbeperkingen, beperkingen op de handel in conventionele wapens en dual-useproducten, reis- en transport-sancties. Het brede spectrum van sancties had een enorme impact op het geviseerde Iran.

Sancties opgelegd door de Verenigde Naties

De Verenigde Naties voerden gerichte sancties op nucleair gebied in op de overdracht van wapens en dual-useproducten, en tegen Iraanse burgers en instellingen. Andere actoren, met de Verenigde Staten en de Europese Unie voorop, voerden sancties in die heel wat verder gingen. Die autonome sancties, die niet opgelegd werden door beslissingen van de VN, voerden beperkingen in waartoe in VN-resoluties werd opgeroepen, maar die er niet door werden afgedwongen. Mettertijd werden ook bepaalde sancties afgekondigd (in het bijzonder op het gebied van financiële transacties) waarnaar in de VN-besluitvorming niet duidelijk werd verwezen.

Onder meer de uitgebreidere sancties zouden een belangrijke factor kunnen zijn

voor de verwezenlijking van de juiste voorwaarden voor het JCPOA. Dat zou dan ook een argument kunnen zijn om veelomvattende financiële en commerciële sancties op te leggen in latere resoluties van de Veiligheidsraad. Zo zou alvast gedeeltelijk worden ingegaan tegen de recente trend om de voorkeur te geven aan meer gerichte sancties om onbedoelde neveneffecten te verminderen.

Versoepeling van de sancties

Het JCPOA laat ruimte voor een versoepeling van de sancties tegen Iraanse burgers en instellingen. Die versoepeling blijft echter beperkt tot sancties op nucleair gebied. Iran krijgt daarnaast heel wat andere sancties opgelegd. Als het de indruk zou krijgen dat de versoepeling onder het JCPOA wordt tenietgedaan door maatregelen uit andere sanctiepakketten, dan zou het akkoord wel eens onder druk kunnen komen te staan.

Inzicht in de rol en de impact van sancties met betrekking tot het Iraanse atoomprogramma is niet alleen belangrijk op zich. Het geeft ook een indicatie van de rol van sancties in internationale conflicten. ●

4. EXTERNE STEUN TIJDENS BURGEROORLOGEN EN ANDERE GEWAPENDE CONFLICTEN

Minstens twee derden van alle binnenlandse conflicten sinds 1975 genoten een of andere vorm van externe steun van andere landen. Die steun kan de vorm aannemen van rechtstreekse inzet van militairen of veiligheidspersoneel. Meer indirecte steun kan het verstrekken van informatie en logistieke bijstand, financiering, het verlenen van asiel of het organiseren van trainingskampen behelzen. Militaire interventies in binnenlandse conflicten in andere landen zijn sinds september 2001 verdubbeld. In de afgelopen jaren wordt militaire steun steeds vaker toegezegd en er worden makkelijker grondtroepen gestuurd. Externe steun is een belangrijke variabele in de conflictdynamiek. Daardoor vallen er in het conflict vaak meer slachtoffers, houden de gevechten langer aan en blijkt het vaak lastiger om tot een diplomatieke oplossing te komen. Bewijzen suggereren verder dat de burgerbevolking vaker als doelwit wordt gebruikt en dat het risico op conflicten tussen staten onderling verhoogt.

Onderzoek naar externe steun tijdens burgeroorlogen toont aan dat die steun op termijn evolueerde. Twee recente gewapende conflicten (in Syrië en Oekraïne) maken duidelijk dat burgeroorlogen zelden puur binnenlandse aangelegenheden zijn. Ze illustreren ook hoe conflicten enorm van elkaar kunnen verschillen, deels op basis van het type externe steun dat ze krijgen.

Syrië

Syrië wordt sinds 2012 geteisterd door een burgeroorlog, die meteen ook het strijdtoneel werd voor rivaliserende externe machten. In 2015 zorgden een aantal steeds dominantere aanvallen en tegenaanvallen door externe machten namens hun Syrische staats- of niet-staatsbondgenoten of gemachtigden voor een dramatische escalatie van de interventies door derden. Ook de onderhandelingen over een politieke rege-

ling voor het conflict draaiden uit op een soort competitie. De Russische militaire interventie in september 2015 – een steunbetuiging aan de Syrische regering – was een belangrijk kantelpunt in het conflict, maar leidt wellicht niet tot een doorslaggevende militaire overwinning, noch tot een stabiliserende politieke oplossing. De kans is inderdaad groot dat het Syrische conflict precies daardoor een nieuwe, onvoorspelbare richting uitgaat.

Oekraïne

De term ‘burgeroorlog’, waarmee het conflict in Oekraïne beschreven wordt, staat ter discussie, precies wegens de aard van de interventie door Rusland, waarvan het oogmerk op zich controversieel is. Eind 2013 waren de voorwaarden voor een burgeroorlog in Oekraïne wellicht aanwezig, maar het lokale conflict ontaardde in geweld en oorlog door de inzet van aanvankelijk paramilitaire en later militaire strijdkrachten, wapens en andere middelen (blijkbaar aangeleverd door Rusland of door in Rusland en Oekraïne wonende aanhangers van de afgezette Oekraïense president Viktor Janoekovitsj). De westerse steun aan de Oekraïense interimregering lijkt schijnbaar minder impact te hebben gehad op het conflict. Het eerste volwaardige staakt-het-vuren en een verdere terugtrekking van de Russische troepen uit Oost-Oekraïne in september 2015 vielen samen met de Russische inval in Syrië. Eind 2015 echter leek het Minsk II-akkoord een maat voor niets. Binnenlandse vrede in Oekraïne en een goede verstandhouding tussen Oekraïne en Rusland bleven onzeker. ●

5. TENUITVOERINGLEGGING VAN HET VREDESPROCES IN MALI

Het lopende vredesproces in Mali mondde midden 2015 uit in een vredesakkoord. Het conflict, dat in januari 2012 in het noorden van Mali was opgelaaid, deed zowat een kwart van de bevolking in het noorden uitwijken naar andere delen van Mali of buurlanden. Een verklaring van een staking van de vijandelijkheden en een akkoord over een agenda voor vredesonderhandelingen werden ondertekend in juli 2014. Daarmee lag de weg open naar vredesonderhandelingen in Algiers. De ondertekening van een vredesakkoord was het resultaat van een jaar onderhandelen onder leiding van Algerije, met de steun van een aantal internationale organisaties en buurlanden.

Uitdagingen voor de uitvoering van het vredesakkoord

We kunnen vier belangrijke uitdagingen voor de uitvoering van het vredesakkoord identificeren: (a) de complexiteit van het conflict; (b) de verdeeldheid onder de betrokken partijen; (c) de toenemende aanwezigheid van gewelddadige extremistische groepen in het noorden van Mali; en (d) de toenemende georganiseerde misdaad.

Het primaire conflict in Mali vindt zijn oorsprong in het streven naar zelfbeschikingsrecht van de door Toearegs geleide beweging die sinds de Malinese onafhankelijkheid in 1960 geregeld betrokken was bij opstanden en rebellie, maar diepere wortels heeft in de geschiedenis van Mali en de Sahel. Gaandeweg zijn vanuit dat kernconflict en het onvermogen om dat op te lossen in het noorden van Mali een aantal andere conflicten ontstaan tussen en binnen bevolkingsgroepen. Die leidden tot een complexe dynamiek en daarmee gepaard een toename van het aantal gewapende groepen.

Bovendien zijn gewelddadig religieus extremisme en de georganiseerde misdaad nauw met het gewapende conflict verweven. Gewelddadige extremistische groepen namen deel aan de gevechten en bogen de

politiek geïnspireerde gewapende opstand onder impuls van de Toearegs om in een religieus conflict. Die evolutie had onheilspellende gevolgen voor de Malinese bevolking: de overwinnaars dwongen in de noordelijke gebieden van Mali die ze tijdelijk in handen kregen immers telkens verwrongen en gewelddadige vormen van de sharia af.

Externe militaire interventies door Franse en Afrikaanse legers en VN-troepen dreven de extremistische groeperingen terug, maar ze werden niet verslagen en de bevolking wordt regelmatig aan hun bestaan herinnerd. Dat Libië eveneens een uitvalsbasis werd voor militante extremistische groepen – en in het bijzonder voor Islamitische Staat – geeft extra redenen tot ongerustheid.

Het vredesakkoord uit 2015 heeft veel aandacht voor bestuur en sociaaleconomische en culturele kwesties. Het vredesproces spitst zich echter op twee punten toe: de uitdagingen voor het binnenlandse beleid en de veiligheid van de bevolking, en het grensoverschrijdende gewelddadige extremisme en de georganiseerde misdaad. De doelstellingen zijn ambitieus en de uitvoering vereist een niet-aflatende inzet en betrokkenheid van een breed scala van actoren. Dit is het vijfde vredesakkoord tussen de Malinese regering en de gewapende Toeareg-opstandelingen, wat erop wijst dat dit aanslepend conflict moeilijk op te lossen is, zelfs zonder de bijkomende uitdagingen die voortkomen uit gewelddadig extremisme en georganiseerde misdaad. ●

6. TRENDS IN GEGEVENS MET BETREKKING TOT GEWAPENDE CONFLICTEN

Hoewel er tegenwoordig steeds meer betrouwbare gegevens over verschillende vormen van geweld beschikbaar zijn, blijft de vraag hoever die reiken en welke trends erin te onderkennen zijn. Is er in de afgelopen decennia sprake van een algemene, geleidelijke daling in menselijk geweld? En doen de huidige trends in gewapende conflicten in dat geval vermoeden dat die vrede niet zal aanhouden?

Patronen in gewapende conflicten 2006–2015

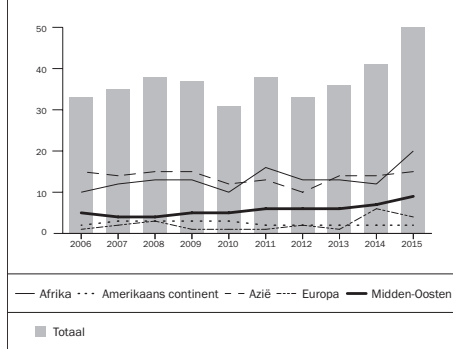
Volgens het Uppsala Conflict Data Program (UCDP) steeg het aantal actieve gewapende conflicten van 41 in 2014 naar 50 in 2015, voornamelijk omdat Islamitische Staat (IS) in 12 landen nieuwe gebieden in handen kreeg. Van die 50 actieve conflicten werd slechts één tussen staten (India–Pakistan) uitgevochten. De rest waren interne conflicten rond beleid (19), grondgebied (29) of beide (1). Die gewapende conflicten waren echter veel minder gewelddadig dan tijdens de Koude Oorlog, deels omdat de internationale gemeenschap betere instrumenten ontwikkeld heeft om ze aan te pakken.

Vrede in het gedrang? De rol van buitenlandse inmenging in gewapende conflicten

Zou de huidige toename in het aantal gewapende conflicten vrede in het gedrang kunnen brengen? De daling van het aantal dodelijke slachtoffers in gevechten sinds 1979 was hoofdzakelijk het gevolg van minder buitenlandse inmenging in gewapende conflicten in Oost-Azië. Mocht het met de buitenlandse inmenging in de gewapende conflicten in het Midden-Oosten weer de andere kant opgaan, dan is de kans groot dat de vrede op de helling komt te staan.

Een groot aantal dodelijke slachtoffers viel tijdens de gevechten in de Cambodjaanse burgeroorlog tussen 1967 en 1975 en tussen

REGIONALE SPREIDING EN TOTAAL AANTAL GEWAPENDE CONFLICTEN, 2006-2015

1978 en 1998. Dat is nu ook het geval in Syrië. Tussen beide conflicten kunnen heel wat parallellen worden getrokken. Een van de belangrijkste vaststellingen is dat de onderhandelingen over het conflict in Cambodja pas iets opleverden nadat de buitenlandse betrokken partijen hun geschillen beslecht hadden.

Geweld en conflicten ten tijde van SDG

Doelstelling voor duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goal – SDG 16) richt een oproep tot de internationale gemeenschap: ‘Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot rechtspraak voor iedereen en creëer op alle niveaus doeltreffende, verantwoorde-lijke en open instellingen’. Een transparante en systematische inzameling van gegevens over politiek en sociaal geweld is cruciaal om burgers minder kwetsbaar voor het geweld te maken. Een van de meest aangewezen strategieën is het vrijwaren van het gezag en de bevoegdheid van lokale instellingen om gegevens over conflicten systematisch te verzamelen, te registreren, op te slaan, te beheren en te analyseren. De inzameling van uiteenlopende types gegevens zorgt ervoor dat de verzamelde informatie kan worden gebruikt voor vergelijkende analyses en het globaal opvolgen

van de geboekte vooruitgang in de realisatie van SDG 16. Het maakt de ingezamelde informatie bovendien lokaal bepaald, relevant en toepasbaar. Ze schetst zo ook een beeld van de mate waarin mensen hun samenleving ervaren als rechtvaardig, vredig en inclusief.

Registratie van het aantal slachtoffers in gewapende conflicten

Veel staten blijven zich onttrekken aan hun verplichting om het aantal slachtoffers te registreren (in het bijzonder met het oog op de bescherming van de burgerbevolking). Landen volgen al langer het aantal militaire doden op, maar een nauwkeurige registratie van het aantal burgerslachtoffers gebeurt eerder zelden en inconsequent. Er gaan dan ook steeds meer stemmen op om alle slachtoffers in gewapende conflicten degelijk te registreren.

Een schatting van het aantal slachtoffers geeft enkel een idee van hoeveel mensen er omkwamen. Een slachtofferregistratie wil definitief uitsluitel bieden over wie, hoe, waar en wanneer is omgekomen. Dankzij de verzameling van dergelijke gedetailleerde gegevens van de doden willen we een beeld krijgen van al het kwaad dat een samenleving wordt aangedaan én krijgen de slachtoffers een menselijk gelaat. In veel conflicten worden er door het maatschappelijke middenveld al nauwkeurige slachtoffergegevens bijgehouden. Slachtofferregistratie erkent de slachtoffers als mens en beschermt wie achterbleef. ●

GLOBAL PEACE INDEX, 2016

De Global Peace Index (GPI), opgesteld door het Institute for Economics and Peace, rangschikt 163 landen en regio's op basis van 23 indicatoren. De GPI van 2016 toont aan dat de vrede wereldwijd steeds vaker in het gedrang komt. Vooral het Midden-Oosten en Noord-Afrika zorgen voor die achteruitgang. In Centraal-Amerika en het Caraïbisch gebied ging de regionale situatie erop vooruit. De algemene achteruitgang is hoofdzakelijk het gevolg van negatieve evoluties in indicatoren die (a) het aantal vluchtelingen en ontheemden, (b) de impact van terrorisme, en (c) het aantal interne en externe conflicten en het aantal gesneuvelden dat daaruit voortvloeit, meten.

Positie	Land	Score	Evolutie
1	IJsland	1.192	-0.007
2	Denemarken	1.246	+0.028
3	Oostenrijk	1.278	-0.007
4	Nieuw-Zeeland	1.287	-0.025
5	Portugal	1.356	-0.092
159	Somalië	3.414	+0.105
160	Afghanistan	3.538	+0.036
161	Irak	3.570	+0.021
162	Zuid-Soedan	3.593	+0.003
163	Syrië	3.806	+0.040

7. VREDESOPERATIES EN CONFLICTBEHEERSING

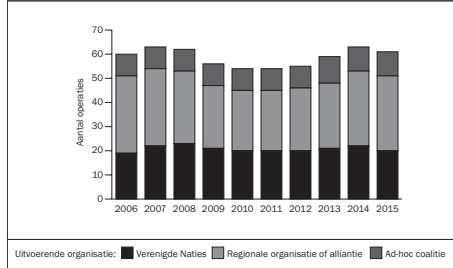
Trends en ontwikkelingen in vredesoperaties in 2015

2015 was het jaar van de consolidatie voor trends en ontwikkelingen in vredesoperaties. Er waren uiteraard heel wat conflicten en crises, maar internationale inspanningen om ze op te lossen vereisten zelden nieuwe of uitgebreidere vredesoperaties.

Er werden vier betrekkelijk kleine missies opgestart en drie vrij kleine missies stopgezet. Een kleinere militaire adviesmissie van de Europese Unie (EU) verving de Europese militaire operatie in de Centraal-Afrikaanse Republiek (EUFOR RCA). Het door de Intergouvernementele Ontwikkelingsautoriteit (Intergovernmental Authority on Development – IGAD), ingestelde monitoring- en controlemechanisme (Monitoring and Verification Mechanism – MVM) in Zuid-Soedan werd gevolgd door een nieuw controlemechanisme dat het bestand, dat na het bereiken van het vredesakkoord werd bereikt, opvolgt. De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) verving haar missie in Afghanistan. Tot slot kwam er een bijkomende missie in Mali, en de Franse Operatie Licorne in Ivoorkust liep ten einde. In totaal waren er in 2015 minder actieve vredesoperaties dan in 2014.

De 61 actieve operaties in 2015 vereisten de inzet van 162.703 medewerkers ter plaatse, iets meer dan in het jaar voordien, meteen het einde van de in 2012 ingezette terugval in het totaal aantal bij vredesoperaties betrokken medewerkers. Vredesoperaties kwamen er nog steeds hoofdzakelijk op initiatief van de VN, goed voor zowat een derde van alle vredesoperaties (20 van de 61) en 70% van alle medewerkers (113.660 van de 162.703): een stijging met 3.336 in het aantal medewerkers in vergelijking met 2014.

AANTAL MULTILATERALE VREDESOPERATIES IN 2006-2015, PER UITVOERENDE ORGANISATIE

Waarom consolidatie in 2015, en wat met de toekomst?

Verskillende factoren verklaren de consolidatie in 2015. Ten eerste: in een aantal conflicten maken geopolitieke obstakels, falende vredesprocessen of de veiligheidsomgeving de opstart van nieuwe vredesoperaties onmogelijk. Ten tweede: in landen waar grootmachten gelijklopende belangen hebben en vredesoperaties konden worden opgezet, liepen die vaak al. Ten derde: in hun pogingen tot conflictbeheersing en in de confrontatie met jihadistische groeperingen als Islamitische Staat en Boko Haram grepen internationale en regionale actoren vaak terug naar andere middelen, zoals militaire interventies en (in)directe steun aan lokale machthebbers.

Het is moeilijk te voorspellen welke richting de trends voor volgend jaar zullen uitgaan. Voor een aantal operaties zijn er plannen om die af te bouwen, met mogelijk een daling in het aantal missies en het aantal ingezette medewerkers. Anderzijds bestaat ook de mogelijkheid dat grootschalige vredesoperaties moeten zorgen voor meer stabiliteit in Burundi, Libië, Syrië, Oekraïne en Jemen.

Onafhankelijk Expertpanel over VN-vredesoperaties

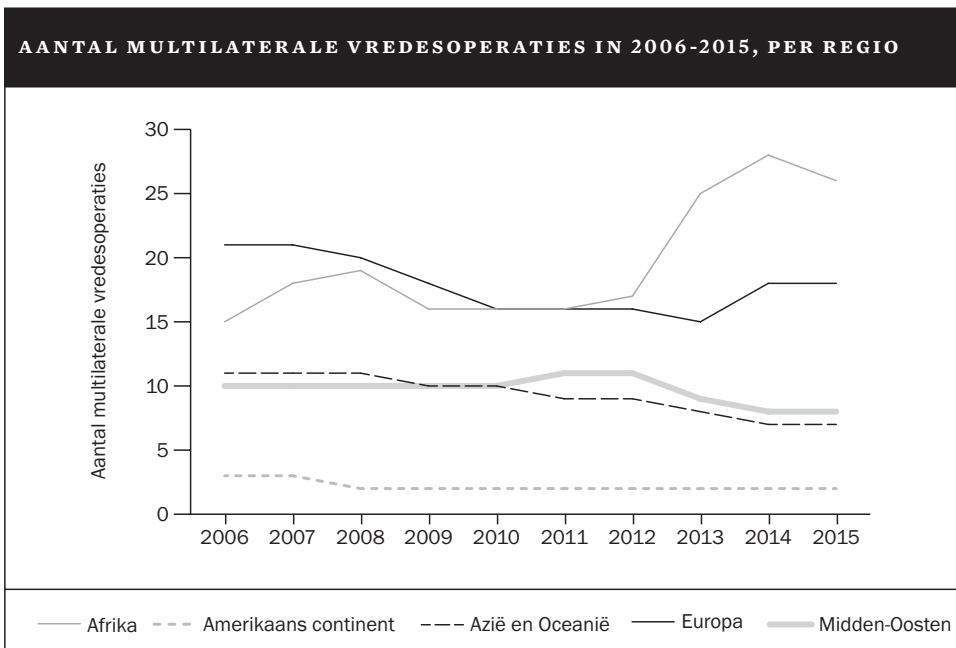
In de loop van het jaar voltooide het Expertpanel over VN-vredesoperaties (High-level Independent Panel on UN

Peace Operations – HIPPO) zijn rapport. Dat werd aan de Secretaris-Generaal van de VN voorgesteld, samen met aanbevelingen voor verbeteringen in toekomstige VN-vredesoperaties. Hoe de toekomst de uitvoering van de aanbevelingen van het HIPPO zal beïnvloeden, valt af te wachten. Het HIPPO-rapport kon niet verbonden worden met andere grootschalige evaluatieprocessen die bedoeld zijn om de globale impact op de VN-structuren te verhogen. Een gemiste kans. Het was ook zinvol geweest om duidelijkere aanbevelingen te formuleren over hoe VN-vredesoperaties moeten omgaan met situaties waarin er 'geen vrede te handhaven' of geen politiek proces om te ondersteunen is. Aangezien VN-missies steeds vaker gericht zijn op stabiliteit en vredeshandhavers worden geconfronteerd met asymmetrische en onconventionele bedreigingen, volstaat voorzichtigheid alleen niet langer. Op die waarschijnlijke stabilisatiecomponent moet worden geanticipeerd, zodat die kan

worden opgenomen in de planning en de doctrines die aan de basis van VN-vredesoperaties liggen. De Secretaris-Generaal van de VN stelde een rapport voor over zijn intenties om de aanbevelingen van het HIPPO te realiseren. Op de top over vredeshandhaving (Leader's Summit on Peacekeeping) werden heel wat aanbevelingen van het HIPPO ook door VN-lidstaten onderschreven.

Ondanks alle ongeziene beloftes en de toegenomen steun aan vredesoperaties op de top voor vredeshandhaving was 2015 ook het jaar waarin de reputatie van de VN zware klappen kreeg en alle inspanningen werden ondermijnd door berichten rond seksuele uitbuiting en misbruik in de Centraal-Afrikaanse Republiek en vermeende doofpotoperaties. De systemen die dergelijk misbruik moeten tegengaan, zijn duidelijk ontoereikend. Aan de oproep van het HIPPO om dit te verhelpen moet dringend gevolg worden gegeven. ●

8. VROUWEN, VREDE EN VEILIGHEID

De vrouwen, vrede en veiligheidsagenda (Women, Peace and Security – WPS) omvat acht resoluties van de VN-Veilighedsraad die verschillende vredes- en veiligheidsforums vanuit een genderperspectief interpreteren. Dat perspectief stuurt aan op een bijdrage van vrouwen aan de preventie van gewapende conflicten en vredesopbouw. Daarnaast wil het vrouwen en meisjes in conflictsituaties beschermen. De resolutie die aan de basis lag van de WPS-agenda (resolutie 1325 van de VN-Veilighedsraad) werd in oktober 2000 unaniem aangenomen. Het was de eerste resolutie van de VN-Veilighedsraad waarin aandacht werd gevraagd voor de impact van gewapende conflicten op vrouwen, en de manier waarop vrouwen kunnen bijdragen aan conflictoplossing en aan duurzame vrede. De formele agenda deed een transnationale epistemische gemeenschap ontstaan van regeringen, actoren uit de privésector, onderzoekers en – opvallend – het maatschappelijke middenveld. Heel wat leden van die gemeenschap waren oorspronkelijk verbonden met de vrouwelijke vredesbeweging.

Hoewel de WPS-agenda wordt geprezen omdat hij helpt begrijpen waarom een genderperspectief binnen het internationale vredes- en veiligheidsbeleid zo belangrijk is, is er ook kritiek op het gebrek aan politieke wil en financiering, die de verwezenlijking in de weg staan. Bovendien baart het gebrek aan uitvoeringsstrategieën en aan evaluatie- en monitoringtools zorgen.

Resolutie 2242 van de VN-Veilighedsraad is de recentste aanvulling op de WPS-toolbox. Ze gaat dieper in op een aantal nieuwe uitdagingen op het vlak van wereldvrede en veiligheid en vraagt onder meer aandacht voor klimaatverandering, het toenemend aantal vluchtelingen en interne ontheemden, en gewelddadig extremisme.

De 15e verjaardag van Resolutie 1325

De 15e verjaardag van Resolutie 1325 van de VN-Veilighedsraad vormde meteen de aanleiding tot formele reflectie over de huidige en toekomstige doelstellingen van de WPS-agenda. Vier belangrijke evaluatieprocessen leverden in 2015 een rapport af: de High-Level Review of Women, Peace and Security; de Global Study on the implementation of Resolution 1325; het rapport van het High-Level Independent Panel on UN Peace Operations (HIPPO) en het rapport van de adviesgroep van experts voor de evaluatie van de Vredesopbouwcommissie van de Verenigde Naties 2015. Die laatste twee geven belangrijke inzichten in de huidige uitvoeringsfase van resolutie 1325, met name in het kader van VN-vredesoperaties en vredesopbouw.

Hervorming van de veiligheids- en gezondheidssector

De toepassing van de WPS-agenda op de hervormingen in de veiligheidssector (security sector reform – SSR) en op de gezondheidssector toont aan dat alle maatschappelijke sectoren en alle beleidsniveaus een rol moeten spelen, hoe uiteenlopend de resultaten ook zijn. Hoewel er vooruitgang werd geboekt, moeten nog veel inspanningen worden geleverd om, bijvoorbeeld, de SSR-programma's gendergevoelig te maken en ervoor te zorgen dat ze een rechtstreekse en zinvolle inbreng door vrouwen inhouden.

Een optimistische inschatting ziet in de WPS-agenda een norm voor gendermainstreaming en meer aandacht voor genderspecificiteit in conflicten, in het bijzonder met betrekking tot seksueel geweld in gewapende conflicten. Er moeten echter nog veel hinderpalen voor de uitvoering ervan worden weggewerkt vóór het dagelijkse leven van vrouwen in conflictsituaties daadwerkelijk kan veranderen. ●

9. DOELSTELLINGEN VOOR DUURZAME ONTWIKKELING EN UITDAGINGEN MET BETREKKING TOT NOODHULP EN ONTWIKKELING IN RISICOGEBIEDEN

Door de gebeurtenissen in 2015 was het een bijzonder belangrijk jaar voor veiligheid en ontwikkeling. Een nieuwe ontwikkelingsagenda werd opgenomen in de Doelstellingen voor Duurzame Ontwikkeling (Sustainable Development Goals - SDG), en een aantal evaluatieprocessen maakten een stand van zaken op van de successen en mislukkingen op het gebied van internationale ontwikkeling. De vooruitzichten voor het halen van de SDG en de huidige uitdagingen rond het bieden van humanitaire en ontwikkelingshulp in risicogebieden blijven voor discussie vatbaar.

De reikwijdte van de SDG-agenda is uitgebreid naar die van de Millenniumdoelstellingen voor Ontwikkeling (Millennium Development Goals – MDG, 2000–2015). Een aantal evaluatie- en hervormingsinitiatieven worden momenteel bijgesteld in het licht van de SDG-agenda. De ontwikkelingsuitdagingen zijn bijzonder acuut voor de 2,58 miljard mensen die in risicogebieden (landen waarin veel mensen sterven door geweld, waardoor velen hun land en/of hun huis ontvluchten) leven. In risicogebieden vinden we 36% van de wereldbevolking, maar ook 61% van de wereldarmoede en 67% van de kinderen die in de komende 15 jaar wellicht hun middelbare school niet zullen afmaken. De ontwikkelingsuitdagingen in risicogebieden zijn meteen ook veiligheidsuitdagingen. 78% van de gewelddadige overlijdens worden geregistreerd in risicogebieden. 98% van de vluchtelingen zijn afkomstig uit risicogebieden. En risicogebieden huisvesten 97% van de interne ontheemden.

Humanitaire noodsituaties in 2015

De meeste noodsituaties treffen we aan in risicogebieden. De uitdagingen inzake noodhulp en ontwikkeling zullen in de

15 jaar waarop de SDG-agenda betrekking heeft dan ook nauw met elkaar verbonden blijven. Als we de grootste humanitaire noodsituaties in 2015 opsommen, zien we de omvang van de rampspoed en worden we ons bewust van het belang van een efficiënte respons. Bijna alle noodsituaties doen zich voor in risicogebieden, wat eens te meer bewijst dat humanitaire hulp en veiligheid in precare situaties hand in hand gaan.

Nepal en Afghanistan

De doeltreffendheid van de internationale respons na de aardbeving in Nepal in 2015 kan nu worden beoordeeld door een evaluatie van de impact. De toepassing van impact-evaluaties, die gangbare praktijk zijn bij ontwikkeling, op humanitaire bijstand zou in de toekomst moeten leiden tot een efficiëntere en doeltreffendere respons na rampen.

De Afghaanse regering en de internationale stakeholders hadden de grootste moeite om voor de Afghaanse bevolking in 2015 ontwikkeling, vrede en veiligheid te garanderen. Nepal en Afghanistan illustreren de uitdagingen waarmee staten worden geconfronteerd in hun streven naar duurzame ontwikkeling terwijl kwetsbaarheid, geweld en noodsituaties het land teisteren. ●

10. INFORMATIE- EN COMMUNICATIETECHNOLOGIE, CYBERVEILIGHEID EN MENSELIJKE ONTWIKKELING

Er is een verband tussen de toegang tot informatie en communicatietechnologie (ICT), cyberveiligheid en menselijke ontwikkeling. ICT geeft mensen als nooit tevoren de mogelijkheid om kennis en vaardigheden te verwerven en die uit eigen en maatschappelijk belang te benutten. Er zijn nog geen grootschalige empirische studies uitgevoerd naar de impact van de toegang tot ICT op menselijke ontwikkeling in ontwikkelingslanden. Sommige voorbeelden uit de praktijk weerleggen dat ICT een positieve transformerende kracht zou hebben en illustreren dat een vlottere toegang tot ICT in sommige gevallen leidt tot ontwrichting en de bestaande patronen van dominantie en ongelijkheid alleen maar versterkt. Groot-schalige studies over de impact van ICT op ontwikkeling stellen doorgaans een positieve correlatie vast tussen een vlottere toegang tot ICT en economische ontwikkeling.

Cyberrisico's en -bedreigingen

ICT kan ook een heleboel risico's inhouden, aangezien ze nieuwe kanalen aanreikt voor malafide praktijken. En aan de onveiligheid die met cybermisdaden gepaard gaat, hangt een economisch prijskaartje. Inspanningen om de toegang tot ICT in ontwikkelingslanden te vergroten, moeten, om efficiënt en duurzaam te zijn, stilstaan bij cyberveiligheid. Anderzijds kunnen die inspanningen zelf risico's voor menselijke ontwikkeling inhouden, omdat de veiligheidsdoelstellingen van staten en burgers niet altijd samenvallen. Verhoogd cybertoezicht en de instelling van meer internetfilters kunnen nadelige gevolgen hebben voor de fundamentele mensenrechten en de veiligheid van mensen.

Bij cyberveiligheid rekening houden met de veiligheid van mensen, vereist een holistische aanpak die een antwoord biedt op de risico's die aan cybermisdad en complexe cyberbedreigingen verbonden zijn, zonder

daarbij de principes van de rechtsstaat en goed bestuur uit het oog te verliezen. De methodes waarmee staten – omwille van de nationale veiligheid – bepalen hoe mensen de voordelen van ICT kunnen benutten, moeten transparant, verantwoord en inclusief zijn.

Digitale mensenrechten

In ontwikkelingslanden zijn de technische, politieke en wettelijke voorzieningen ontoereikend om het hoofd te bieden aan de risico's die de toegang tot ICT voor de menselijke veiligheid inhoudt. Ontwikkelingsorganisaties trachten steeds vaker initiatieven om ICT binnen het bereik van zo veel mogelijk mensen te brengen, te koppelen aan inspanningen om de nationale cyberveiligheid te verhogen en digitale mensenrechten te vrijwaren.

Initiatieven ten bate van de cyberveiligheid gaan veelal gepaard met steun van de uitvoerende en rechterlijke macht en met vorming, technische bijstand en samenwerking. De International Telecommunication Unit is momenteel een hoofdrolspeler in de capaciteitsopbouw. Digitale mensenrechten en internetvrijheid worden meestal geschraagd door rechtstreekse hulp op beleidsniveau om, bijvoorbeeld, een wet rond privacy en de bescherming van gegevens óf normen voor elektronisch toezicht uit te werken. Er bestaan echter geen internationale normen voor digitale mensenrechten. De formulering van normen voor elektronisch toezicht vormt eveneens een twistpunt. Daarom werden er onlangs inspanningen geleverd om de verspreiding van elektronisch toezicht en mogelijkheden tot censuur (on) rechtstreeks te beperken voor landen die ze zouden misbruiken om de mensenrechten te schenden. ●

11. KWETSBAARHEID EN VEERKRACHT IN DE EUROPESE UNIE

In 2015 was veiligheid voor de Europese Unie (EU) wellicht een belangrijker aandachtspunt dan op eender welk ander moment in de voorbije 20 jaar. Reflectie over veiligheid is veel complexer geworden, gezien de snel evoluerende context van wereldwijde mobiliteit voor mensen en het vrij kapitaalverkeer binnen een gefragmenteerd en onvoldoende gereguleerd financieel systeem, het beperkte vermogen van landen om veranderingen in goede banen te leiden en de evolutie in staatssoevereiniteit, de razendsnelle technologische vooruitgang en de wisselende demografische en ruimtelijke patronen die door globalisering, verstedelijking en digitalisering gecreëerd worden.

Spill-over door oorlog en extremisme

In 2015 vergden de conflicten in Libië, Syrië/Irak en Oekraïne een respons van de EU, met inbegrip van maatregelen om spill-overeffecten (onder andere het grote aantal mensen op de vlucht en de toenemende terroristische dreiging) te bestrijden. Steden in de EU waren het doelwit van terroristische aanslagen met een massale impact, uitgevoerd door religieus geïnspireerde personen en groeperingen. De aanslag in Parijs in november 2015 was het werk van een grote groep aanvallers – onder wie sommigen met militaire training en ervaring in conflictgebieden – die op aanzienlijke logistieke steun konden rekenen. Dat stelde de EU, die terrorisme tot dan toe als een zaak voor de ordediensten had beschouwd, voor nieuwe problemen.

EU-burgers koesteren hoge verwachtingen. Velen hebben nooit iets anders gekend dan een vredige, welvarende en stabiele omgeving. Ze zijn eraan gewend dat ze vrij kunnen gaan en staan waar ze willen, zonder meteen te moeten vrezen het slachtoffer te worden van gewelddadige aanvallen of met criminaliteit te worden geconfronteerd. Ze gaan

er ook van uit dat ze tegen de impact van onverwachte en ontwrichtende gebeurtenissen worden beschermd.

Zowat twee derden van de respondenten die in april 2015 meewerkten aan een Europese enquête waren er evenwel van overtuigd dat de EU in de toekomst steeds vaker met terrorisme en georganiseerde misdaad te maken zal krijgen, en schreven die evolutie toe aan toenemende extremistische ideologieën, aan de spill-overeffecten van oorlogen en aan politieke instabiliteit buiten de EU. Ook aanslepende armoede en sociale uitsluiting zouden daarbij volgens hen een rol spelen. Zo'n 70% van de ondervraagden waren trouwens van oordeel dat de klimaatverandering en milieuvervuiling extra bedreigingen voor de veiligheid zouden vormen.

Een nieuwe EU-strategie voor interne veiligheid

In 2015 koos de EU voor een nieuwe strategie voor interne veiligheid, waarin de focus op de bestrijding van terrorisme en georganiseerde misdaad lag. Ook in andere beleidslijnen ging meer aandacht naar veiligheid. Rond energieveiligheid werd een nieuw kader uitgewerkt met het oog op een energieunie als onderdeel van een toekomstgericht beleid rond klimaatverandering en de gevolgen daarvan. De EU herbekeek ook haar relaties met de omliggende landen.

De primaire actoren die op veiligheidsdreigingen moeten reageren, zijn de EU-lidstaten. Toch is de EU méér dan een platform om de dialoog tussen landen op gang te brengen en aan te sturen op een vrijwillige uitwisseling van informatie. Lidstaten verwachten en verlangen dat hun gemeenschappelijke instrumenten rechtstreeks worden ingezet om het hoofd te bieden aan complexe en onderling samenhangende uitdagingen. Burgers verwachten dat de EU hun hooggespannen verwachtingen helpt waarmaken. Wanneer die bijdragen niet tastbaar lijken, blijft kritiek dan ook niet lang uit.

De manier van werken binnen de EU (zoals plannings- en budgetcycli van 5 tot 7 jaar) maakt een zekere vasthoudendheid en continuïteit mogelijk, die misschien niet ideaal zijn om een crisis te bezweren, maar die in de loop der jaren aan de basis kunnen liggen van belangrijke systemische veranderingen. Binnen een unie met 28 soevereine staten is het bereiken van overeenstemming over een gezamenlijke aanpak soms een moeilijke evenwichtsoefening. De volgehouden dialoog die uiteindelijk tot een akkoord leidt, waarborgt echter de continuïteit nadat bepaalde beslissingen werden genomen.

Migratie en vluchtelingen

Hoewel migratie volledig een juridische bevoegdheid van de lidstaten is, heeft de nationale besluitvorming op dat vlak consequenties voor de hele EU, met inbegrip van veiligheidsimplicaties. In 2015 vroegen de lidstaten aan de Europese Commissie om een globale Migratieagenda uit te werken die, afhankelijk van hun reacties op de voorstellen, een meer geïntegreerde aanpak mogelijk zou maken.

In tegenstelling tot wat er op het vlak van migratie gebeurde, nam de EU geen gezamenlijke maatregelen rond migranten op de vlucht voor gewapende conflicten of onderdrukking in hun thuisland. Hoewel steeds meer mensen asiel aanvragen, zijn de bestaande procedures niet voorzien op het recente ongekend hoge aantal nieuwkomers. Door de plotse toevloed van grote aantallen asielzoekers waren dringende maatregelen nodig. ●

12. KLIMAAT EN VEILIGHEID

In het afgelopen decennium is in de academische literatuur en onder beleidsmakers het bewustzijn gegroeid dat er een verband bestaat tussen klimaatverandering en veiligheid. De toenemende bewijzen voor de impact van klimaatverandering op de veiligheid van mensen werden toegelicht in het recentste rapport van het Intergouvernementele Panel voor Klimaatverandering (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC). In het allereerste hoofdstuk dat ooit aan de kwestie werd gewijd, stelt het rapport dat “klimaatverandering een steeds grotere bedreiging zal vormen voor de menselijke veiligheid”.

Klimaatverandering: een steeds ernstigere bedreiging

Klimaatverandering wordt het best gezien als een factor die bestaande risico's en problemen in een bepaalde context beïnvloedt en verergert, waardoor de kans op instabiliteit of een gewelddadig conflict groter wordt. Het IPCC toonde aan dat contextuele factoren als 'laag inkomen per capita, economische recessie en inefficiënte staatsinstellingen' conflicten in de hand werken en gevoelig zijn voor klimaatverandering. Het kwam eveneens tot de conclusie dat 'mensen in conflictgebieden bijzonder kwetsbaar zijn voor klimaatverandering' en dat 'conflicten de gevoeligheid voor gevolgen van klimaatverandering sterk beïnvloeden'. Op basis van die conclusies liet de G7 in 2015 een onafhankelijke studie uitvoeren: *A New Climate for Peace: Taking Action on Climate and Fragility Risks* (Een nieuw klimaat voor vrede: maatregelen tegen klimaat- en kwetsbaarheidsrisico's). Daarin was sprake van risico's die elkaar versterken, zoals wedijver om grondstoffen, onzekerheid over middelen van bestaan, extreme weersomstandigheden, onstabiele voedselprijzen en grensoverschrijdend waterbeheer. Ook een aantal onbedoelde neveneffecten van het beleid rond klimaatverandering verhogen de kwetsbaarheid van mensen ten

aanzien van het klimaat. Volgens de studie zijn zowel matiging als aanpassing aan klimaatverandering van het grootste belang om de veiligheids- en kwetsbaarheidsrisico's te beperken.

De potentiële veiligheidsrisico's verbonden aan klimaatverandering komen niet alleen uitgebreider aan bod in de academische literatuur. Zowel op nationaal als internationaal niveau besteden beleidsmakers bevoegd voor buitenlands beleid en veiligheid er steeds meer aandacht aan. Debatten rond klimaatverandering en veiligheid binnen de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (in 2007 en 2011) wezen eveneens op het belang van de kwestie. In 2011 stelde de Veiligheidsraad dat 'mogelijke nadelige gevolgen van klimaatverandering op lange termijn bepaalde bestaande bedreigingen voor de internationale vrede en veiligheid kunnen verergeren'.

Internationale beleidsreacties

Indien het internationale beleid die complexe verbanden wil aanpakken, moeten er heel wat praktische obstakels worden weggevoerd. Een voorbeeld: het globale kader dat in 2015 werd gecreëerd – door onder andere de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling SDG, het Parijse klimaatakkoord en de verklaring over het verminderen van rampenrisico's van Sendai (Sendai Declaration on Disaster Risk Reduction) – gaat niet uit van een verband tussen de gevaren van klimaatverandering en veiligheidsrisico's. Daardoor kwam er geen gemeenschappelijk beleid, noch een actieplan. Begrippen als 'veerkracht' hebben de idee van 'interconnectiviteit' onder de aandacht gebracht, en steeds meer donoren hebben in de besluitvorming over het beleid, programma's en financiering aandacht voor individuele kwesties. De veerkrachtagenda die wordt voorbereid, biedt kansen om het globale thema in verschillende beleidsopties op te nemen. ●

13. MILITAIRE UITGAVEN

Wereldwijd werd het totaal aan militaire uitgaven in 2015 geschat op 1.676 miljard dollar, goed voor 2,3% van het internationaal bruto binnenlands product of 228 dollar per persoon. Wereldwijd lagen de reële totale militaire uitgaven in 2015 zowat 1,0% hoger dan in 2014.

In Noord-Amerika en West-Europa bleven de militaire uitgaven in 2015 dalen, zij het trager dan in voorbije jaren. De uitgaven liepen ook terug in Latijns-Amerika en Afrika, in dat laatste geval na heel wat jaren van toename. De militaire uitgaven bleven daarentegen stijgen in Azië en Oceanië, in Oost-Europa en in die landen van het Midden-Oosten waarvoor gegevens beschikbaar zijn.

Trends in militaire uitgaven

De sterke daling van de olieprijs die eind 2014 werd ingezet, zorgde voor een al even sterke daling in de militaire uitgaven van een aantal olieproducerende landen, waar die uitgaven in de voorbije jaren sterk stegen zolang de olie hoog genoteerd stond. Hoewel de militaire uitgaven van sommige andere oliestaten bleven stijgen, stegen ze minder snel dan in de voorbije jaren en wordt een terugval in de uitgaven voor 2016 verwacht. Er lijkt dan ook een eind te komen aan de hausse in de militaire uitgaven in niet-Westerse landen onder invloed van de olieprijs.

In 2015 zijn de militaire uitgaven in de Verenigde Staten verder gedaald. Er zijn echter tekenen dat die dalende trend zich niet zou doorzetten, want voor 2016 wordt een stijging verwacht. Toch lieten de VS in 2015 veruit de hoogste militaire uitgaven ter wereld noteren: 596 miljard dollar of 36% van het wereldwijde totaal.

Ook de Chinese militaire uitgaven stegen in 2015 opnieuw, grotendeels onder impuls van de economische groei. Het Chinese witboek 2015 over defensie schetste een vrij negatief beeld van de geopolitieke veiligheidsomgeving. Het wees op een uitbreiding

WERELDWIJDE MILITAIRE UITGAVEN, 2015

Regio	Uitgaven (in miljard \$)	Evolutie (%)
Afrika	(37.0)	-5.3
Noord-Afrika	(17.9)	2.1
Subsaharaans Afrika	(19.1)	-11
Amerikaans continent	678	-2.5
Midden-Amerika en de Caraïben	9.5	3.7
Noord-Amerika	611	-2.4
Zuid-Amerika	57.6	-4.0
Azië en Oceanië	436	5.4
Midden- en Zuid-Azië	68.0	0.9
Oost-Azië	302	5.7
Oceanië	25.8	7.7
Zuidoost-Azië	39.7	8.8
Europa	328	1.7
Oost-Europa	74.4	7.5
West- en Midden-Europa	253	-0.2
Midden-Oosten
Totaal wereldwijd	1 676	1.0

() = onzekere schatting; .. = niet beschikbaar.

De uitgaven zijn uitgedrukt in USD (2015).

Alle evoluties zijn de reële verschuivingen tussen 2014 en 2015.

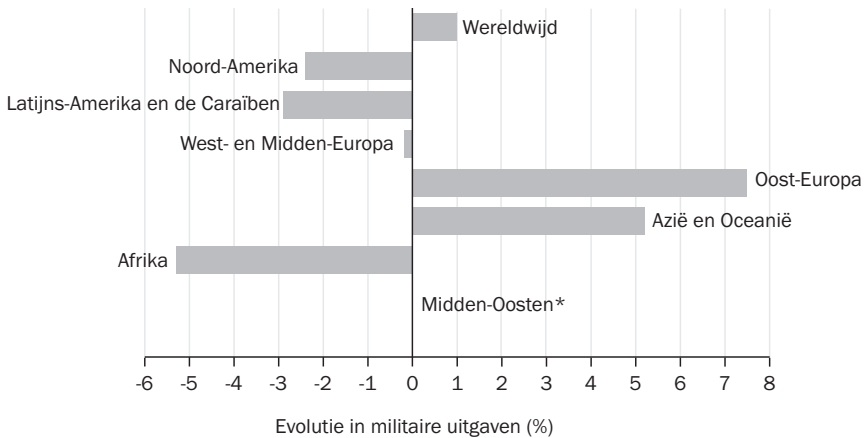
van de militaire ambities van China (vooral op maritiem vlak) en op een verschuiving in de defensiestrategie van 'land' naar 'zee'. De Chinese regering leverde in 2015 enorme inspanningen om militaire corruptie tegen te gaan. Zo werden heel wat oudere militaire officieren en ambtenaren gearresteerd.

Alternatieve kosten verbonden aan militaire uitgaven

De alternatieve kosten verbonden aan militaire uitgaven voor de investering in menselijke, sociale en economische ontwikkeling blijven een heikel punt. Een vergelijking tussen de trends in militaire uitgaven en investeringen in gezondheidszorg en onderwijs sinds 1995 toont aan dat de meeste landen meer in gezondheidszorg en onderwijs investeren, terwijl hun militaire uitgaven dalen. In sommige staten in het

EVOLUTIES IN MILITAIRE UITGAVEN PER REGIO IN 2014-15

*Geen raming gepubliceerd: de data over militaire uitgaven in 2015 zijn zeer twijfelachtig voor het Midden-Oosten.

Midden-Oosten en Oost-Europa gaat de trend echter de andere richting uit. Een steeds grotere meerderheid van landen geeft meer uit aan gezondheidszorg dan aan militaire uitgaven, maar landen in het Midden-Oosten zijn – net als heel wat olie-staten in andere regio's – vaak de uitzonderingen op die regel. Er is geen duidelijke correlatie tussen de trends in de militaire uitgaven en die in de gezondheidszorg.

Er werden een aantal studies uitgevoerd naar het kostenplaatje verbonden aan de realisatie van de Doelstellingen voor Duurzame Ontwikkeling (SDG), zoals die in 2015 door de Verenigde Naties werden gedefinieerd. Een vergelijking tussen de bedragen die in deze studies werden genoemd en de globale militaire uitgaven geeft een idee van wat er bereikt zou kunnen worden indien een deel van de wereldwijde militaire uitgaven voor de SDG zou worden vrijgemaakt. SDG 4, met betrekking tot onderwijs, zou moeiteloos worden gehaald tegen een kostprijs van nog niet eens 10% van de jaarlijkse wereldwijde militaire uitgaven. De uitroeiing van armoede en honger (SDG 1 en 2) zou iets meer dan 10% kosten. Iets minder dan de helft van de

internationale militaire uitgaven op jaar-basis zou volstaan om de meeste SDG waarvoor extra economische middelen zouden moeten worden vrijgemaakt, te behalen.

Gegevens over militaire uitgaven

In het VN-rapport over militaire uitgaven worden steeds minder nationale responscijfers opgenomen. De SIPRI-tabellen van militaire uitgaven per land zijn online eenvoudig en vrij toegankelijk via de Military Expenditure Database, op <www.sipri.org/databases/milex>. ●

14. WAPENPRODUCTIE EN MILITAIRE DIENSTVERLENING

De verkoop van wapens en militaire diensten door bedrijven uit de SIPRI Top 100 daalde in 2014 voor het vierde jaar op rij. Hun gezamenlijke omzet bedroeg in 2014 401 miljard US dollar; 1,5% minder dan in 2013. Ondanks de aanhoudende daling lag de omzet in 2014 43% hoger dan die van de bedrijven uit de SIPRI Top 100 van 2002. Dat toont aan hoe beperkt de daling eigenlijk is sinds de verkoop in 2010 een piek bereikte. De voorbije jaren is de daling nóg minder uitgesproken.

Bedrijven uit de Verenigde Staten en West-Europa laten in de Top 100 nog steeds de hoogste inkomsten noteren, en zijn in de Top 100 samen goed voor 80,3% van de totale wapenverkoop in 2014. Hoewel er in de nabije toekomst wellicht geen verandering komt in die dominantie, zien we ze toch afbrokkelen in de nasleep van de financiële crisis van 2008 en van het einde van een aantal grootschalige militaire operaties onder leiding van de VS in het Midden-Oosten.

Met een gezamenlijke stijging van 10% heeft de aanzienlijke toename in de inkomsten van Russische bedrijven de terugval van Westerse bedrijven gedeeltelijk geneutraliseerd.

Groeiproducenten

Andere 'gevestigde producenten' uit de top 100 zagen hun wapenverkoop in 2014 met 6% stijgen. Die stijging was hoofdzakelijk het gevolg van de aanzienlijk hogere wapenverkoop door het Poolse bedrijf PGZ (+98,4% in reële cijfers) na een grootschalige consolidatie. In Australië en Japan steeg de wapenverkoop met respectievelijk 17,5 en 14,7%.

Firma's uit de vier landen 'groeiproducenten' die in de top 100 staan (Brazilië, India, Zuid-Korea en Turkije) lieten in 2014 samen een toename in de inkomsten van 5,1% optekenen, waardoor de teruglopende verkoopcijfers in de Top 100 meteen werden gemilderd. Die bedrijven profiteren van de aanzienlijke investeringen in de

DE TIEN GROOTSTE WAPENPRODUCENTEN, 2014

Bedrijf	Wapenverkoop*	Winst*
	(* in miljoenen \$)	
1 Lockheed Martin	37 470	3 614
2 Boeing	28 300	5 446
3 BAE Systems	25 730	1 238
4 Raytheon	21 370	2 258
5 Northrop Grumman	19 660	2 069
6 General Dynamics	18 600	2 819
7 Airbus Group	14 490	3 117
8 United Technologies	13 020	6 220
9 Finmeccanica	10 540	27
10 L-3 Communications	9 810	..

.. = geen gegevens beschikbaar.

Het gaat om bedrijven uit de VS, met uitzondering van BAE Systems (UK), Airbus Group (trans-Europees) en Finmeccanica (Italië). De cijfers zijn uitgedrukt in USD. De winstcijfers hebben betrekking op alle bedrijfsactiviteiten, niet-militaire verkopen inbegrepen.

aankoop van wapens in hun thuislanden en bieden hun producten nu ook op de internationale markt aan. In Brazilië was de stijging in de wapenverkoop in 2014 (+27,7%) het hoogst, gevolgd door Zuid-Korea (+10,5%) en Turkije (+9,5%). Bedrijven uit India daarentegen zagen hun gezamenlijke verkoopcijfers in 2014 met 7,1% dalen.

Een lager bruto binnenlands product in landen die een groot deel van hun inkomsten uit olie halen (bv. Rusland, Saoedi-Arabië en Venezuela) zou gevolgen kunnen hebben voor de dynamiek die de top 100 in de voorbije 4 jaar beïnvloedde, omdat de militaire budgetten in de lijn liggen van de nationale inkomsten. De exportvooruitzichten zouden kunnen vervagen wanneer importerende landen op zoek gaan naar manieren om de daling in hun inkomsten op te vangen. Afgezien daarvan zouden veiligheidskwesties in Oost-Azië en het Midden-Oosten landen ertoe kunnen aanzetten om militaire uitgaven te prioriteren en in de aankoop van wapens te blijven investeren. ●

15. INTERNATIONALE WAPENHANDEL

Het volume van de internationale handel in grote wapens is in de periodes 2006-2010 en 2011-2015 met 14% gestegen. De vijf grootste leveranciers in 2011-2015 (de Verenigde Staten, Rusland, China, Frankrijk en Duitsland) waren goed voor 74% van het exportvolume.

Sinds 1950 zijn de VS en Rusland onafgebroken en met voorsprong de grootste leveranciers. Samen met de West-Europese landen staan zij traditioneel bovenaan in de top 10 van leveranciers, en niets lijkt erop te wijzen dat dit in de nabije toekomst ingrijpend zal veranderen. Het aandeel van de groep in het wereldwijde totaal in de periodes 2006-2010 en 2011-2015 steeg, hoewel China zich intussen duidelijk profileert als een van de belangrijkste exporteurs van grote wapens.

Op regionaal niveau steeg de aanvoer van wapens naar het Midden-Oosten met 61% tussen 2006 en 2010 en tussen 2011 en 2015. De aanvoer van wapens naar Azië en Oceanië én naar Afrika steeg in die periode eveneens, met respectievelijk 26 en 19%. De aanvoer van wapens naar Europa daalde dan weer met 41%.

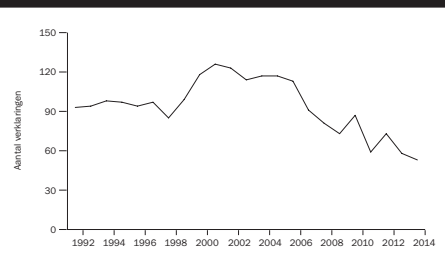
Landen in Azië en Oceanië ontvingen 48% van alle geïmporteerde grote wapens tussen 2011 en 2015. Van de vijf belangrijkste ontvangers van grote wapens bevinden er zich drie in Azië en Oceanië: India, China en Australië.

In 2015 hadden de aanslepende conflicten in veel delen van de wereld vaak rechtstreekse gevolgen voor de aankoop van wapens uit het buitenland. In het Midden-Oosten en Noord-Afrika (MENA) werden in de afgelopen vijf jaar aanzienlijk meer wapens ingevoerd. De inzet van ingevoerde wapens door staten in MENA in het conflict in Jemen (2015) leidde tot discussies over de vraag of het wel moreel verantwoord en zelfs legaal was om wapens naar die streek uit te voeren.

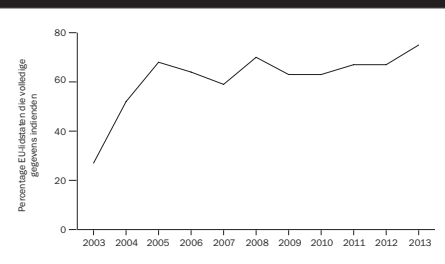
BELANGRIJKSTE EXPORTEURS EN IMPORTEURS VAN GROTE WAPENS TUSSEN 2011 EN 2015

Internationaal aandeel		Internationaal aandeel	
Uitvoerder	(%)	Importeur	(%)
1 VS	33	1 India	14
2 Rusland	25	2 Saoedi-Arabië	7.0
3 China	5.9	3 China	4.7
4 Frankrijk	5.6	4 VAE	4.6
5 Duitsland	4.7	5 Australië	3.6
6 VK	4.5	6 Turkije	3.4
7 Spanje	3.5	7 Pakistan	3.3
8 Italië	2.7	8 Vietnam	2.9
9 Oekraïne	2.6	9 VS	2.9
10 Nederland	2.0	10 Zuid-Korea	2.6

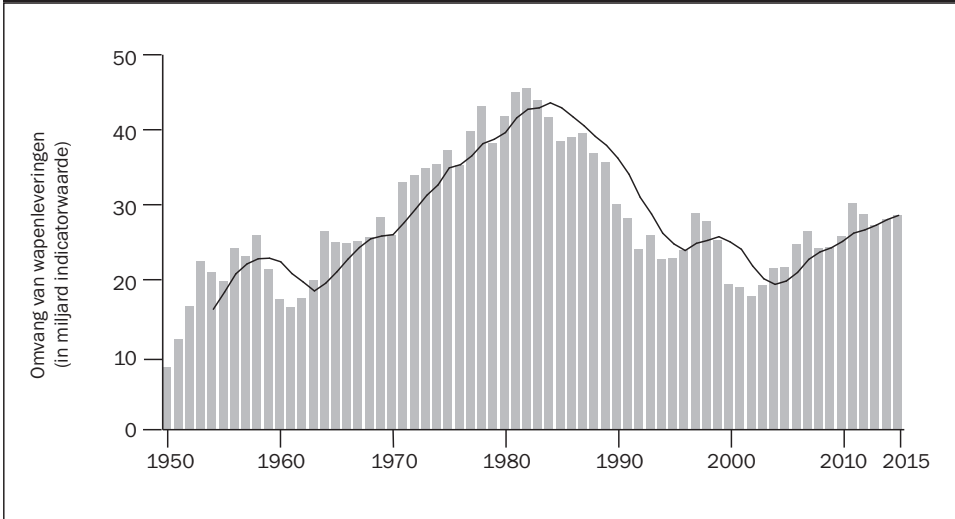
AANTAL VERKLARINGEN AAN HET VN-REGISTER VAN CONVENTIONELE WAPENS (UNROCA) TUSSEN 1992 EN 2014

PERCENTAGE EU-LIDSTATEN DIE VOLLEDIGE GEGEVENS INDIENEN VOOR HET EU-JAARRAPPORT ROND WAPENUITVOER, 2003-2013

TREND IN LEVERINGEN VAN GROTE WAPENS TUSSEN 1950 EN 2015

Transparantie in wapenleveringen

Net als in de voorbije jaren kwam er in 2015 teleurstellend weinig transparantie rond wapenleveringen. Het aantal landen dat hun wapeninvoer en -uitvoer rapporteerden aan het VN-register van Conventionele Wapens (United Nations Register of Conventional Arms – UNROCA) bleef in 2015 dalen. Amper iets meer dan een kwart van alle VN-lidstaten maakten van het UNROCA gebruik om basisgegevens over in- en uitvoer door te geven. Tussen 2010 en 2014 – de vijf recentste jaren waarin cijfers werden gerapporteerd – gaven een aantal van de leveranciers van grote wapens uit de SIPRI top 10 niet elk jaar gegevens door via de UNROCA. Een aantal van de grootste invoerders rapporteerde zelfs in geen van die vijf jaren. In sommige regio's – in het bijzonder in Afrika en het Midden-Oosten – lag de rapportering in de voorbije jaren telkens opnieuw laag. Met uitzondering van West-Europa, waar de rapportagemechanismen vlot worden gebruikt – worden regionale rapportagemechanismen blijkbaar ook steeds minder gebruikt. In Azië en het Midden-Oosten bestaan dergelijke rapportagemechanismen niet.

De financiële waarde van wapenuitvoer in 2014*

Hoewel de SIPRI-gegevens niets zeggen over de financiële waarde van wapenleveringen, publiceren veel wapenuitvoerende landen wel cijfers over de financiële waarde van hun wapenuitvoer. Op basis van dergelijke cijfers schat het SIPRI de totale waarde van de internationale wapenhandel in 2014 op minstens 94,5 miljard dollar. In werkelijkheid ligt dat cijfer wellicht nog hoger. ●

* Het laatste jaar waarover gegevens beschikbaar zijn.

16. WERELDKERNMACHTEN

Begin 2016 hadden negen landen (de VS, Rusland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, China, India, Pakistan, Israël en de Democratische Volksrepubliek Korea (DVRK of Noord-Korea) ongeveer 15.395 kernwapens in hun bezit, waarvan er 4.120 zijn ingezet bij operationele troepen. Daarvan worden er ongeveer 1.800 in hoge staat van paraatheid gehouden.

Kernwapenarsenalen

Op wereldschaal daalt het totale aantal kernkoppen, vooral omdat de VS en Rusland hun kernwapenarsenaal naar aanleiding van het Verdrag voor maatregelen voor verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (Treaty on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms) (nieuw START-verdrag) uit 2010 afslanken, maar ook door eenzijdige ontmanteling. Die afbouw lijkt echter trager te verlopen, en geen van beide partijen heeft haar operationele strategische kernwapens nog significant verminderd sinds begin 2011. Bovendien staan zowel in de VS als in Rusland grootschalige en dure moderniseringsprogramma's op stapel voor hun overblijvende nucleaire overbrengingsystemen, kernkoppen en productie-installaties.

De andere kernmogendheden bezitten een aanzienlijk kleiner arsenaal, maar ontwikkelen of gebruiken eveneens nieuwe wapensystemen, of maakten hun intenties daaromtrent kenbaar. Het Verenigd Koninkrijk (dat in 2015 opteerde voor een 'like-for-like' vervanging van het Trident-systeem) en Frankrijk zijn vast van plan hun kernarsenaal en infrastructuur in stand te houden en te moderniseren. In China werd een langlopend moderniseringsprogramma opgestart om de kwaliteit van het kernarsenaal op te vijzelen. India en Pakistan leggen grotere kernwapenreserves aan en breiden hun raketlanceersystemen op het land, op zee en in de lucht uit. Israël test een ballistische langeafstandsraket die ook kernkoppen

zou kunnen vervoeren. Voor Noord-Korea, ten slotte, blijft het militaire atoomprogramma een prioriteit. Of het land een kernkop heeft ontwikkeld die door een ballistische raket kan worden overgebracht, blijft onduidelijk.

Gebrek aan transparantie

Of we al dan niet beschikken over betrouwbare informatie over de status van de kernwapenarsenalen en de nucleaire capaciteit, varieert aanzienlijk per kernmacht. De VS hebben uitvoerige informatie over hun voorraad en hun capaciteit vrijgegeven, terwijl het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk slechts beperkte informatie openbaar maken. Rusland geeft geen verdere informatie vrij over de afslanking van zijn arsenaal opgenomen in het nieuwe START-verdrag, informatie die het land overigens wel deelt met de VS. In China blijft het gebrek aan transparantie groot. De regeringen van India en Pakistan leggen verklaringen af over sommige van hun raketproeven, maar laten niets los over de staat of de omvang van hun respectieve arsenalen. Officieel bevestigt noch ontkent Israël in het bezit te zijn van kernwapens. Noord-Korea maakt geen informatie openbaar over de nucleaire capaciteit van het land.

Splijststoffen

Splijststoffen vormen de grondstof voor kernwapens. Het gaat dan om hoogverrijkt uranium (highly enriched uranium – HEU) of gescheiden plutonium. China, Frankrijk, Rusland, het Verenigd Koninkrijk en de VS produceerden voor hun kernwapens zowel HEU als plutonium; India en Israël maakten voornamelijk plutonium aan en Pakistan hoofdzakelijk HEU. Alle landen met een civiele nucleaire verrijkings- of opwerkingsindustrie zijn in staat om splijststoffen te produceren. ●

WERELDKERNMACHTEN, 2015

Land	Operationele kernkoppen	Andere kernkoppen	Totale inventaris
VS	1 930	2 500	7 000
Rusland	1 790	2 800	7 290
VK	120	-	215
Frankrijk	280	10	300
China	-	-	260
India	-	..	100-120
Pakistan	-	..	110-130
Israël	-	..	80
Noord-Korea	-	(10)	(10)
Totaal	4 120	5 310	~15 395

.. = niet van toepassing of niet beschikbaar; - = nul; () = Onbetrouwbare cijfers.
Alle schattingen zijn bij benadering en gelden vanaf januari 2016.

WERELDWIJDE SPLIJTSTOFVOORRADEN, 2015

Stoffen die een explosieve kettingspjitreactie in stand kunnen houden, zijn noodzakelijk voor alle soorten kernbommen, van atoomwapens van de eerste generatie tot geavanceerde thermonucleaire wapens. De meest voorkomende splijtstoffen zijn hoogverrijkt uranium (HEU) en plutonium.

China, Frankrijk, Rusland, het Verenigd Koninkrijk en de VS produceerden voor hun kernwapens zowel HEU als plutonium; India, Israël en Noord-Korea maakten vooral plutonium aan; en Pakistan stapt van wapens op basis van hoofdzakelijk HEU geleidelijk over naar wapens op basis van plutonium. Alle landen met een civiele nucleaire verrijking- of opwerkingsindustrie zijn in mindere of meerdere mate in staat om splijtstoffen voor wapens te produceren.

Het Internationaal Panel voor Splijtstoffen (International Panel on Fissile Materials) bundelt informatie over de wereldvoorraden aan splijtstoffen.

Wereldvoorraden, 2015

Hoogverrijkt uranium	-1 355 ton
Gescheiden plutonium	
Militaire voorraden	-230 ton
Civiele voorraden	-275 ton

SIPRI FACTSHEETS

Ieder jaar geeft het SIPRI, in de aanloop naar de publicatie van het volgende SIPRI Yearbook, een aantal kerngegevens vrij voor het recentste jaar waarover gegevens beschikbaar zijn. Het gaat telkens om een gedetailleerde, up-to-date factsheet met de belangrijkste conclusies over een bepaald thema. Die conclusies worden verder uitgediept in het overeenstemmende hoofdstuk in het jaarboek. De factsheets bevatten een schat aan informatie en geven een idee van de gegevens die in het jaarboek te vinden zullen zijn.

Fleurant, A., Perlo-Freeman, S., Wezeman, P. D., Wezeman, S. T. en Kelly, N., 'The SIPRI Top 100 arms-producing and military services companies, 2014', SIPRI factsheet, december 2015, <<https://www.sipri.org/publications/2015/sipri-fact-sheets/sipri-top-100-arms-producing-and-military-services-companies-2014>>.

Fleurant, A., Perlo-Freeman, S., Wezeman, P. D. en Wezeman, S. T., 'Trends in international arms transfers, 2015', SIPRI factsheet, februari 2016, <<https://www.sipri.org/publications/2016/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2015>>.

Perlo-Freeman, S., Fleurant, A., Wezeman, P. D. en Wezeman, S. T., 'Trends in world military expenditure, 2015', SIPRI factsheet, april 2016, <<https://www.sipri.org/publications/2016/sipri-fact-sheets/trends-world-military-expenditure-2015>>.

Kile, S. N. en Kristensen, H. M., 'Trends in world nuclear forces, 2016', SIPRI factsheet, juni 2016, <<https://www.sipri.org/publications/2016/sipri-fact-sheets/trends-world-nuclear-forces-2016>>.

17. KERNWAPENBEHEERSING EN NON-PROLIFERATIE

Nucleaire overeenkomst met Iran

Het hoogtepunt inzake nucleaire non-proliferatie in 2015 was het historische multinationale akkoord over beperkingen op het Iraans atoomprogramma. Onderhandelingen tussen Iran en Frankrijk, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, China, Rusland en de Verenigde Staten – onder auspiciën van de Europese Unie (E3/EU+3) – lagen aan de basis van het Gezamenlijk Alomvattend Actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action - JCPOA). Dat definieert een verre-gaande opvolging en controle door het Internationaal Atoomenergieagentschap, (IAEA) om ervoor te zorgen dat Iran zijn kernenergie uitsluitend voor vreedzame doeleinden gebruikt. Het JCPOA werd op 14 juli 2015 ondertekend in Wenen, samen met een ‘Road-map for the clarification of past and present outstanding issues regarding Iran’s nuclear programme’, ondertekend door Iran en het IAEA. De bepalingen van het JCPOA werden opgenomen in resolutie 2231 van de VN-Veiligheidsraad, die de aanzet wil geven tot de opheffing van alle multilaterale sancties tegen Iran.

Heel 2015 is Iran doorgegaan met het uitvoeren van de veiligheidscontroleovereenkomst (Safeguards Agreement) met het IAEA, en van de maatregelen in het kader van een werkplan – ook wel de ‘gezamenlijke verklaring rond een samenwerkingskader’ (Joint Statement on a Framework for Cooperation) genoemd – waarover het IAEA en Iran op 11 november 2013 overeenstemming bereikten, én het Gezamenlijk Actieplan (Joint Plan of Action - JPA) dat op 24 november 2013 met de E3/EU+3 werd afgesloten. Net als in de jaren voordien handhaafde het IAEA zijn conclusie over de veiligheidscontrole op het niet misbruiken van aangegeven nucleair materiaal in de nucleaire installaties en locaties die door Iran in het kader van de veiligheidscontroleovereenkomst werden geregistreerd. Het IAEA kon echter niet

afdoend garanderen dat Iran geen clandestiene nucleaire materialen en activiteiten ontwikkelde, noch besluiten dat het nucleaire materiaal in Iran uitsluitend voor vreedelievende doeleinden werd gebruikt. Die bredere conclusie kan enkel worden getrokken voor staten die een bijkomend protocol ondertekenden en waar het IAEA veiligheidscontroles uitvoerde in het hele land.

NPT Review Conference 2015

Het dieptepunt van het jaar was de afwijzing van de slottekst van de NPT Review Conference 2015 door Canada, het Verenigd Koninkrijk en de VS. De NPT Review Conference faalde omdat er geen overeenstemming werd bereikt over de instelling van een zone zonder kernwapens en andere massavernietigingswapens in het Midden-Oosten en over de humanitaire impact van kernwapens. Ook het gebrek aan vooruitgang op het vlak van nucleaire ontwapening stond het welslagen van de conferentie in de weg.

De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties stemde in 2015 in met de oprichting van een open werkgroep (Open Ended Working Group) om de multilaterale onderhandelingen over atoomontwapening vlot te trekken. De Ontwapeningsconferentie (Conference on Disarmament – CD) bereikte eens te meer geen overeenstemming over een werkprogramma, en kon daarom over geen enkel punt op haar agenda onderhandelingen starten. Tijdens de CD-onderhandelingen op hoog niveau van 2 tot 9 maart onderstreepten de ministers van buitenlandse zaken en topambtenaren uit 31 lidstaten onder andere het belang van de NPT Review Conference 2015 en de humanitaire consequenties van het gebruik van kernwapens. ●

18. VERMINDERING VAN DE VEILIGHEIDSDREIING VAN CHEMISCHE EN BIOLOGISCHE MATERIALEN

Beheersing van biologische wapens

In 2015 zaten de staten, die in 1972 de conventie over biologische en chemische wapens (Biological and Toxin Weapons Convention – BTWC) afsloten, tijdens de laatste tussentijdse jaarvergadering samen vóór de achtste Review Conference, die in november 2016 zou plaatsvinden. De drie vaste agendapunten voor de tussentijdse vergadering waren samenwerking en bijstand, een update van wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, en een uitbreiding van de nationale tenuitvoerlegging. Het bijzondere tweejaarlijkse thema in 2015 was de uitvoering van artikel VII van de BTWC dat betrekking heeft op bijstand aan wie door biologische wapens wordt bedreigd.

De wettelijke en politieke kaders voor biologische en chemische beveiliging en veiligheid omvatten activiteiten ter versterking van het internationaal verbod op chemische en biologische oorlogsvoering. De Amerikaanse National Science Advisory Board for Biosecurity besteedde in 2015 veel aandacht aan de beveiligings- en veiligheidsimplicaties van ‘gain-of-function’-onderzoek. Dat onderzoek heeft gevolgen op het vlak van beveiliging en veiligheid wanneer pathogene stoffen worden ontwikkeld die meer ziektes kunnen overbrengen.

Chemische wapens: beheersing en ontwapening

De Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons – OPCW) bleef toezien op de naleving van de in 1993 afgesloten conventie over chemische wapens (Chemical Weapons Convention – CWC). Ze bleef geloven in de opdracht die haar in 2013 werd toegewezen om na te gaan of de verklaringen van Syrië over de (vernietiging

van) chemische wapens en de bijhorende infrastructuur correct en volledig waren. De laatste giftige chemische stoffen en precursoren, die tijdens maritieme operaties in 2013-2014 uit Syrië werden weggehaald, werden in januari 2016 vernietigd.

Onderzoek naar beschuldigingen over het gebruik van chemische wapens in Syrië

Toch werden er aan het adres van Syrië en de naburige staten nog steeds beschuldigingen geuit over het gebruik van chemische wapens. Een aantal daarvan werden ook bevestigd. Dat zette de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties ertoe aan om op 7 augustus 2015 resolutie 2235 inzake de instelling van een Gezamenlijk Onderzoeksmechanisme (Joint Investigative Mechanism – JIM) van het OPCW en de VN goed te keuren. Het JIM, met 24 experts, werd operationeel op 13 november 2015 en blijft 12 maanden actief. Het kreeg de taak de bredere context van de vermeende aanvallen met chemische wapens te onderzoeken en de medeplichtigen, organisatoren, geldschietters en sponsors te identificeren. ●

SIPRI, A YEAR OF REFLECTION

Naar aanleiding van zijn 50e verjaardag produceerde het SIPRI in 2016 een reeks kortfilms: A Year of Reflection. Daarin wordt een beeld geschetst van de 50 jaar ervaring van het SIPRI in het verzamelen van feitelijke informatie over vrede, en zijn rol in de uitbouw van een vreedevollere toekomst. De reeks is te bekijken op YouTube via www.youtube.com/user/SIPRIorg/playlists.

19. CONTROLE OP HANDEL IN WAPENS EN DUAL-USEPRODUCTEN

Het Wapenhandelsverdrag

De eerste Landenconferentie (First Conference of States Parties - CSP1) rond het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty - ATT) vond tussen 24 en 27 augustus 2015 plaats in Cancún (Mexico). Ondanks verregaande onenigheid tijdens de voorbereidingen werd er een procedure afgesproken die de krachtlijnen bevatte voor de uitvoering van het ATT. Zo kreeg het ATT-secretariaat een vaste locatie. Een aantal belangrijke obstakels staan de praktische impact van het ATT echter nog steeds in de weg. Grote uit- en invoerders van wapens (onder andere China, India, Rusland en Saoedi-Arabië) blijven buiten het verdrag, en de Verenigde Staten moeten het nog steeds ratificeren. Om de uitvoering van het verdrag mogelijk te maken, moeten nog meer landen (vooral in Afrika en Azië) ermee instemmen en moet de capaciteitsopbouw worden uitgebreid.

Multilaterale wapenembargo's

In 2015 waren er 38 multilaterale wapenembargo's van kracht: 15 opgelegd door de Verenigde Naties, 22 door de Europese Unie (EU) en 1 door de Liga van Arabische Staten. Elf van de EU-embargo's voerden rechtstreeks VN-resoluties uit, 3 voerden VN-embargo's met gewijzigde geografische perimeter of dekking uit en 8 hadden geen VN-tegenhanger. Het embargo van de Liga van Arabische Staten (tegen Syrië) had geen VN-tegenhanger.

In 2015 legde de VN de gewapende Houthis-rebellen in Jemen een wapenembargo op. Het wapenembargo tegen Iran werd ingrijpend gewijzigd. In de loop van het jaar kondigde de EU geen nieuwe embargo's af. In 2015 werden verschillende schendingen van VN-embargo's geregistreerd. Zo voerde Iran wapens uit en werden er wapens aan Libië geleverd zonder toestemming van het bevoegde VN-sanctiecomité. In tegenstel-

MULTILATERALE WAPENEMBARGO'S VAN KRACHT IN 2015

Verenigde Naties (15 embargo's)

• Centraal-Afrikaanse Republiek • Democratische Republiek Congo (NGSA) • Ivoorkust • Eritrea • Iran • Irak (NGS) • IS, Al-Qaeda en aanverwante personen en groepen • Noord-Korea • Libanon (NGS) • Liberia (NGS) • Libië (NGS) • Somalië • Soedan (Darfoer) • Taliban • Jemen (NGS)

Europese Unie (22 embargo's)

Uitvoering van VN-embargo's (11):

• Al-Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen • Centraal-Afrikaanse Republiek • Democratische Republiek Congo (NGS) • Ivoorkust • Eritrea • Irak (NGS) • Libanon (NGS) • Liberia (NGS) • Libië (NGS) • Somalië (NGS) • Jemen (NGS)

Aanpassingen van VN-embargo's (3):

• Iran • Noord-Korea • Soedan (Darfoer)
Embargo's zonder VN-tegenhanger (8):
• Wit-Rusland • China • Egypte • Myanmar
• Rusland • Zuid-Soedan • Syrië • Zimbabwe

Arabische Liga (1 embargo)

• Syrië

NGS = niet-gouvernementele strijdkrachten.

ling tot wat het geval is voor door de VN opgelegde embargo's, wordt de naleving van embargo's door de EU of de Arabische liga niet systematisch opgevolgd.

Exportcontroleregelingen

Alle multilaterale exportcontroleregelingen – de Australiëgroep, het Missile Technology Control Regime of MTCR, de Groep van Nucleaire Exportlanden (Nuclear Suppliers Group - NSG), het Wassenaar Arrangement betreffende exportcontrole voor conventionele wapens en dual-usegoederen en technologieën – trachtten hun controle te versterken op de handel in goederen, software en technologie die in verband met chemische, biologische, nucleaire en conventionele wapens kunnen worden gebruikt.

Overleg over het goedkeuren van gemeenschappelijke normen voor controle

op doorvoer en overlading leidden tot de goedkeuring van een document over de beste praktijken in het Wassenaar Arrangement. Alle regelingen ondervonden moeilijkheden om nieuwe leden toe te laten, omdat er rond de goedkeuring van de kandidaturen een consensus moest worden bereikt. In 2015 was er in alle regelingen overleg over hoe er met niet-deelnemende landen samengewerkt moest worden. Die inspanningen omvatten onder andere een formalisering van de status van eenzijdige naleving in regelingen buiten het MTCR. Die status kreeg meer visibiliteit en werd verder aangemoedigd door een verregaande uitwisseling van informatie.

De regelingen wilden de toegevoegde waarde van hun uitwisselingsdialogoos verder laten reiken dan het delen van publiek toegankelijke informatie. Er werd verder overleg gepleegd over de deelname van India aan de regelingen (meer bepaald NSG en MTCR). Het MTCR keurde het lidmaatschap van India niet goed, naar verluidt omwille van een veto op grond van een niet-gerelateerde materie. De regelingen pasten de gemeenschappelijke controlelijsten ook aan om in te spelen op de uitdagingen met betrekking tot nieuwe technologieën en de aankoopstrategieën van zij die massavernietigingswapens en geavanceerde transportsystemen in hun bezit wilden krijgen.

Ontwikkelingen in EU-exportcontrole

De EU-exportcontrole op conventionele wapens en dual-useproducten werd in 2015 herzien. De herziening van het gemeenschappelijke standpunt van de EU om te komen tot gemeenschappelijke regels rond controle op de uitvoer van militaire technologie en apparatuur werd in 2015 afgerond. Aan het instrument werd niet geraakt, maar het advies verbonden aan sommige exportcriteria werd bijgesteld, deels om rekening te houden met een aantal bepalingen in het ATT, zoals de verwijzingen naar gendergeweld.

De herziening van de EU-regels inzake de export, doorvoer en tussenhandel van dual-useproducten werd in 2015 voortgezet. De Europese Commissie zal naar verwachting in 2016 een wetsvoorstel indienen waarin sprake is van een uitgebreidere controle op de handel in bewakingstechnologie. Dit zou eveneens aanleiding kunnen geven tot een verschuiving die verder gaat dan het paradigma 'voor burgerlijk of militair gebruik,' door het scala gecontroleerde goederen te kaderen in relatie tot de eindgebruiker, dat wil zeggen systemen die door inlichtingendiensten en ordehandhavingendiensten gebruikt worden.

Exportcontrole en de privésector

Steeds meer actoren in de privésector lopen het risico aan handelscontroles onderworpen te worden. Handelspatronen worden ook steeds complexer. Onder invloed daarvan tekenen zich twee trends af bij de toekenning door nationale vergunnende overheden: de exportcontroleregelingen van de EU en – in mindere mate – internationale forums. Aan minder gevoelige export worden steeds minder eisen opgelegd door de toekenning van globale of algemene vergunningen. En de goedkeuring van interne nalevingsprogramma's in bedrijven en onderzoeksinstellingen wordt verder aangemoedigd. ●

SIPRI-DATABANKEN

Databank van het SIPRI over militaire uitgaven (Military Expenditure Database)

Geeft een overzichtelijke tijdlijn van de militaire uitgaven van 172 landen sinds 1988, die toelaat de militaire uitgaven van landen te vergelijken: uitgedrukt in de lokale munteenheid, tegen de huidige prijzen; uitgedrukt in US dollar, tegen vaste prijzen en wisselkoersen; en als een aandeel in het bbp.

Databank van het SIPRI over wapenleveringen (Arms Transfers Database)

Toont alle internationale leveringen in zeven categorieën van grote conventionele wapens sinds 1950: de uitgebreidste publiek toegankelijke bron van informatie over internationale wapenleveringen.

Databank van het SIPRI over wapenembargo's (Arms Embargoes Database)

Geeft informatie over alle wapenembargo's die zijn opgelegd door internationale organisaties als de EU of de VN, óf door een groep landen. Alle embargo's die van kracht zijn óf sinds 1998 van kracht waren, worden vermeld.

Databank van het SIPRI over nationale rapporten (National Reports Database)

Biedt links naar alle publiek toegankelijke nationale rapporten over wapenexport en wordt voortdurend aangevuld met links naar nieuw gepubliceerde nationale rapporten over wapenexport.

Databank van het SIPRI over multilaterale vredesoperaties (Multilateral Peace Operations Database)

Geeft informatie over alle VN- en niet-VN-vredesoperaties sinds 2000, met inbegrip van locatie, data van troepeninzet en operatie, mandaat, deelnemende landen, aantal medewerkers, kosten en gesneuvelden.

Inventaris van het SIPRI rond wapenbeheersing en ontwapeningsakkoorden

Lijsten van multilaterale en bilaterale verdragen, overeenkomsten, protocollen en akkoorden rond wapenbeheersing en ontwapening.

Inventaris van het SIPRI rond internationale instanties voor veiligheid en samenwerking

Lijst van de voornaamste internationale en intergouvernementele organisaties, verdragsuitvoerende organen en exportcontroleregelingen die veiligheid, stabiliteit, vrede of wapenbeheersing bevorderen.

De SIPRI-databanken zijn toegankelijk via www.sipri.org/databases

HET SIPRI YEARBOOK 2016 BESTELLEN?

SIPRI Yearbook 2016: Armaments, Disarmament and International Security

Gedrukte en onlineversie uitgegeven door Oxford University Press

ISBN 978-0-19-878728-0, gebonden

ISBN 978-0-19-182935-2, online

Voor meer informatie, zie www.sipriyearbook.org

OXFORD

UNIVERSITY PRESS

VERTALINGEN

Het SIPRI Yearbook 2016 wordt vertaald in

- het Chinees, door de Chinese Vereniging voor Wapenbeheersing en Ontwapening (China Arms Control and Disarmament Association - CACDA), Peking, www.cacda.org.cn
- het Russisch, door het Instituut voor Wereldeconomie en Internationale Betrekkingen (Institute of World Economy and International Relations - IMEMO), Moskou, www.imemo.ru
- het Oekraïens, door het Razumkov-Centrum (Oekraïens Centrum voor Economische en Politieke Studies, Ukrainian Centre for Economic and Political Studies - UCEPS), Kiev www.razumkov.org.ua

Deze vertalingen worden gefinancierd door het Zwitserse federale ministerie van Defensie, Civiele Bescherming en Sport. Voor meer informatie kunt u met deze organisaties contact opnemen.

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

Het SIPRI is een internationaal onafhankelijk instituut dat onderzoek verricht naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. Sinds de oprichting in 1966 verstrekt het SIPRI gegevens, analyses en aanbevelingen op basis van open bronnen aan beleidsmakers, onderzoekers, de media en geïnteresseerden.

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

Signalistgatan 9
SE-169 72 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

vlaams vredesinstituut

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. +32 2 552 45 91
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.vlaamsvredesinstituut.eu
www.twitter.com/Vredesinstituut

STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI YEARBOOK 2016

Armaments, Disarmament and International Security

Politici, diplomaten, journalisten, academici, studenten en burgers in de hele wereld beschouwen het SIPRI Yearbook als een toonaangevende en onafhankelijke bron van gegevens en analyses over bewapening, ontwapening en internationale veiligheid.

Het SIPRI Yearbook geeft een overzicht van de ontwikkelingen op het gebied van internationale veiligheid, wapens en technologie, militaire uitgaven, wapenhandel en -productie, gewapende conflicten, en van de inspanningen voor de beheersing van conventionele, nucleaire, chemische en biologische wapens.

Dit boekje is een samenvatting van de 47e uitgave van het SIPRI Yearbook, met een toelichting bij de ontwikkelingen in 2015.

Een greep uit de inhoud:

- *Gewapende conflicten en conflictbeheersing.* Bijzondere aandacht gaat naar de situatie in het Midden-Oosten en het vredesakkoord in Mali. Verder: studies over externe steun in burgeroorlogen (met praktijkvoorbeelden uit Syrië en Oekraïne), trends in gegevens over gewapende conflicten, globale en regionale trends in vredesoperaties.
- *Veiligheid en ontwikkeling:* met aandacht voor ontwikkelingen in de WPS-agenda (Women, Peace and Security), de Doelstellingen voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties (SDG), de economische vooruitzichten in Afghanistan, studies over cyberveiligheid, klimaat en veiligheid, en over kwetsbaarheid en veerkracht in Europa in het licht van de terroristische aanslagen in Parijs en de vluchtelingencrisis
- *Militaire uitgaven, wapenproductie en internationale wapenhandel*
- *Wereldkernmachten,* met een overzicht van elk van de negen kernmogendheden
- *Beheersing van kernwapens,* met de ontwikkelingen in de nucleaire overeenkomst met Iran en de multilaterale wapenbeheersing en ontwapening
- *Internationale sancties, wapenembargo's en andere restrictieve maatregelen* toegepast op Iran
- *Vermindering van de veiligheidsdreiging van chemische en biologische materialen,* met inbegrip van het onderzoek naar de beschuldigingen van het gebruik van chemische wapens in het Midden-Oosten
- *Controle op de handel in wapens en dual-useproducten,* met inbegrip van de ontwikkelingen in het Wapenhandelsverdrag (Arms Trade Treaty), multilaterale wapenembargo's en exportcontroleregelingen.

Daarnaast vindt u in dit boekje een overzicht van trends in 10 jaar gewapend geweld, een samenvatting van de Global Peace Index, en bijlagen met overeenkomsten aangaande wapenbeheersing en ontwapening, internationale samenwerkingsverbanden op het gebied van veiligheid, en belangrijke gebeurtenissen in 2015.

Deze samenvatting van het SIPRI Yearbook is in het Nederlands vertaald in samenwerking met het Vlaams Vredesinstituut, een onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek bij het Vlaams Parlement.